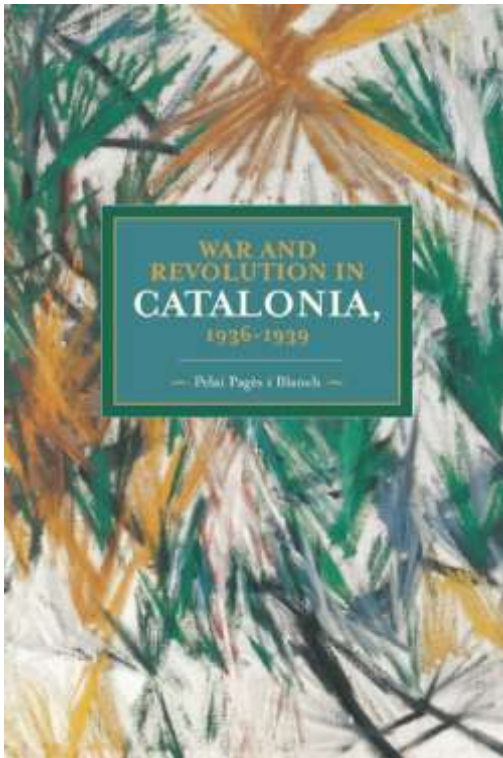

Pelai Pagès
**Majhändelserna i Barcelona 1937
 och deras för- och efterspel**

Utdrag ur bok av den katalanske historikern Pelai Pagès. Översättningen har huvudsakligen utgått från engelska utgåvan, *War and Revolution in Catalonia, 1936-1939*, (2014), men även den spanska, *Cataluña en guerra y en revolución 1936-1939* (2007), har använts.

Översättare av de här ingående avsnitten: Göran Källqvist (kap 9 och 12) och Björn Erik Rosin (förord, kap 10 och 11).

Noter markerade med [TN] är införda av den engelska översättaren.

Marxistarkivet kommer att även översätta de övriga bokkapitlen.

Innehåll

Marxistarkivets inledning	1
Engelska utgåvans förord	2
9. Bildandet av enhetsregeringen och de första politiska motsättningarna	7
10. Majhändelserna 1937	15
11. Konsekvenserna av Majhändelserna	24
12. De republikanska militäroffensiverna sommaren 1937	31
Lästips	38

Marxistarkivets inledning

av Martin Fahlgren

Vi återger nedan 4 kapitel (9-12) ur den katalanske historikern Pelai Pagès' arbete *Katalonien i krig och revolution*, som skiljer sig från de flesta andra historiska arbeten om den spanska revolutionen, genom att den tar sin utgångspunkt i och noga följer utvecklingen i Katalonien, den del av Spanien där revolutionen gick längst, till stor del beroende på att dess arbetarrörelse var radikalare och bättre organiserad än i övriga Spanien.

Vi har här även tagit med den engelske översättaren Patrick L Gallaghers förord, som ger en översiktlig redogörelse för vad boken och de olika delarna handlar om, och allra sist lagt till *Lästips*.

Som rubriken "Majhändelserna i Barcelona 1937 och dess för och efterspel" anger, handlar de fyra kapitlen om ett händelseförlopp, som fick en avgörande betydelse för inbördeskrigets fortsättning och republikens slutliga nederlag.

Våren 1937 hade revolutionen redan börjat drivas tillbaka och många av de revolutionära landvinningar som gjorts tidigare hade naggats i kanten och en hel del av dem även helt avskaffats (detta beskrivs grundligt i tidigare kapitel av boken). Men i maj 1937 kom det till en avgörande kraftmätning mellan å ena sidan de revolutionära krafterna, som ville försvara och fördjupa de revolutionära landvinningarna, och å andra sidan de som ville bli av med dem.

Något som kan verka förvånande för den som inte närmare studerat det spanska inbördeskriget är att kommunistpartiet gick i spetsen för de politiska krafter som inte ville veta av någon social revolution. Det strävade tvärtom efter att återupprätta och bevara ett borgerligt kapitalistiskt samhälle. För att uppnå det måste kampen begränsas till antifascism och de radikala åtgärder som arbetare och bönder genomdrivit efter militärens revolt (såsom kollektiviserade företag och kollektivjordbruk) måste avskaffas.

Från Moskvas sida var denna inriktning ("folkfrontspolitiken") en viktig aspekt av den sovjetiska utrikespolitiken, som vid denna tid gick ut på att få till stånd en anti-fascistisk allians mellan Sovjetunionen och västmakterna Frankrike/Storbritannien. Detta uppnådde man dock inte.

Den kommunistiska inriktningen för Spaniens vidkommande slog Moskva fast redan på sommaren 1936, kort efter militärrevolten – se [Stalin, Komintern och den spanska revolutionen](#) (med dokument från 2:a halvåret 1936). Denna politik bedrevs med allt större emfas under våren 1937, när Sovjetunionen hade börjat intervensera mer aktivt i Spanien – se [Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937](#) (interna Komintern-rapporter).

För en relativt kortfattad redogörelse för bakgrunden rekommenderas Noam Chomskys [Makt och motstånd](#). För en mer utförlig skildring av inbördeskrigets förhistoria, se utdraget ur [Spanska inbördeskriget](#) av historikern Hugh Thomas.

OBS: Icke numrerade noter nedan är tillagda av svenska redaktören.

PS

Vi kommer att översätta hela boken, *utom* dess dokument-bilaga. En av anledningarna till att vi börjar publiceringen med avsnitten om Majhändelserna är att de refereras i flera av de tidigare kapitlen. Den som är intresserad av dokumentbilagan kan lämpligen införskaffa den engelska eller spanska upplagan.

DS

Engelska utgåvans förord

Trots att det rör sig om ett så värdefullt bidrag är denna bok av Pelai Pagès i Blanch så gott som okänd utanför Spanien. I Spanien under Francotiden skrevs historien om spanska inbördeskriget uteslutande av segrarna och därmed kom de akademiskt mest rigorösa studierna av republiken och revolutionen att göras av icke spanska författare. Även om akademisk frihet idag lever och frodas i Spanien, och man lämnat bakom sig den statliga censuren, är det fortfarande vanligt att utländska akademiska arbeten översätts till spanska, medan sorgligt få verk av spanska och katalanska författare översätts till engelska [eller andra språk]. Följden har blivit att många av de bästa studierna på området inte finns tillgängliga för läsare som inte kan spanska eller katalanska. Min förhoppning är att denna översättning ska göra Pagès bok – ursprungligen publicerad på katalanska 1987 för att sedan rikligt vidareutvecklas för den spanska utgåvan 2007 – tillgänglig för många fler.

Pagès, professor vid universitetet i Barcelona, är en ledande katalansk historiker om inbördeskriget och författare till den främsta biografen om Andreu Nin, ledare för POUM (*Partido Obrero de Unificación Marxista*), ett spanskt kommunistparti som på 1930-talet var motståndare till det officiella av stalinisterna kontrollerade PCE (*Partido Comunista Español*). Hans bok ger en dynamisk och sympatisk bild av revolutionen och dess efterspel som den upplevdes i Katalonien. Många författare idag, som är motståndare till revolutionär politik, framställer revolutionen i Katalonien som i första hand en olycka och strategiskt katastrofal och sedan en rent katalansk fråga och därmed av föga betydelse förutom i form av de olägenheter den vållade Spanien i stort. Av dem som faktiskt erkänner den centrala roll som spelades av den revolutionära vänstern i Katalonien, har många bara ägnat något enstaka kapitel åt händelserna där. Fram till idag är egentligen George Orwells *Hyllning till Katalonien*¹ den enda bok på engelska som ägnats åt kriget och revolutionen i denna region.

Pelai Pagès: *Andreu Nin: Una vida al servicio de la clase obrera* (2011)
[Andreu Nin: Ett liv i arbetarklassens tjänst]

¹ George Orwell, *Hyllning till Katalonien*, 1:a svenska upplagan 1971. Sedan dess har flera nya upplagor kommit ut – det har även annonserats att en ny ska komma i år, 2021 (på Marisma Förlag AB).

Pagès studie har mycket gemensamt med Orwells verk. Det har alltid förefallit mig märkligt att Orwells skildring, trots sin enorma ryktbarhet och internationella spridning, belyser en sida av kriget och drar slutsatser om detta som direkt strider mot de konventionella uppfattningarna om konflikten. Orwell skrev om hur borgarpressen och den internationella kommunistiska pressen vid denna tid framhärjade i att vanställa och missförstå kriget och revolutionen. Men sjuttiofem år senare är det fortfarande deras versioner som dominerar både den allmänna bilden och den akademiska synen på kriget – inte Orwells. Det verkar som om ideologiska motiv fortfarande styr sådana framställningar av kriget och bara lätt påverkas av det prisma som den senare utvecklingen kan bidra med.

Några av de mest slående bilderna hos Orwell är skildringen av kontrasten mellan två Barcelona: den stad Orwell först upplevde i december 1936 då samhällsrevolutionen fortfarande var synlig på gatorna, och den han återvände till några månader senare, i slutet av april 1937, då den katalanska borgarklassen gjort stora framsteg när det gällde att återta makten från arbetarna. I december hade Orwell noterat de röda och svarta fanor som hängde på husen, att språkliga uttrycksätt som markerade sociala skillnader försvunnit, att borgarklassen inte syntes till på stadens gator, och energin hos en självsäker arbetarklass som inspirerades av revolutionära tal och musik. Till sin kraftfulla skildring av revolutionens Barcelona tillfogade Orwell de förbehåll som handlade om att han var en nykomling och sin status som utomstående iakttagare. ”Allt detta gjorde ett underligt och gripande intryck. Mycket förstod jag inte, i en del fall tyckte jag inte ens om det, men jag kände det omedelbart som ett sakernas tillstånd värt att kämpa för.”²

Orwell visste att hans första intryck av Barcelona i december 1936 kom flera månader efter att höjdpunkten för arbetarmakten var passerad: revolutionens främsta organ, den katalanska antifascistiska miliskommittén, var ju borta redan i oktober 1936. Men när Orwell återvände i april 1937 kunde han notera påfallande förändringar. I stället för en stad där hela befolkningen verkade gå omkring i blåställ hade elegant klädsel återkommit. Rangskillnader hade återinförts bakom fronten i form av den nya folkarmén. Mest talande var kanske att civilbefolkningen tycktes ha tappat entusiasmen för revolutionen. Orwell får veta att antalet frivilliga för insatser vid fronten sjunkit kraftigt sedan början av januari 1937 sedan arbetarrörelsens styrka minskat i Katalonien.³ I denna bok skildrar Pagès hur och varför Katalonien hade förvandlats från revolutionär optimism till det tillstånd Orwell lade märke till vid sitt andra besök. Precis som Orwell, visar författaren vad som verkligen stod på spel i försöken att ena vänsterkrafterna i kampen mot fascisterna och konsekvenserna av att inte längre låta strategin för att vinna kriget basera sig på att revolutionen skulle gå vidare. Efter en allmän introduktion om de sociala och politiska omständigheter som ledde till krig och revolution i Spanien och

² Orwell a.a. Det kan vara på sin plats att här citera ett litet större avsnitt ur Orwells redogörelse för hur han upplevde stämningarna i slutet av 1936:

”Det var första gången som jag över huvud taget befann mig i en stad där arbetarklassen höll i tömmarna. Arbetarna hade ockuperat så gott som alla byggnader och skrudat dem i röda fanor eller i anarkisternas röd-svarta, på varje vägg stod hammaren och skäran och de revolutionära partiernas initialer målade, så gott som alla kyrkor hade plundrats och gudabilderna hade bränts... Utanför varje affärs- eller kafélokal fanns en inskription som förkunnade att lokalen kollektiviserats — till och med skoputsarna hade anslutit sig till kollektiviseringen och deras lådor var målade i rött och svart. Kypare och butiksanställda såg en i ögonen och behandlade en som en jämlike. Servila och till och med ceremoniella talesätt hade tillfälligtvis försvunnit. Ingen sa ‘Señor’ eller ‘Don’ eller ens ‘Usted’; alla kallade varandra ‘Kamrat’ och ‘du’ och sa ‘Salud!’ istället för ‘Buenos días’. Att ge dricks hade i lag förbjudits och en av mina allra första upplevelser var att en hotellvärd läxade upp mig för att jag försökt ge en hisspojke dricks.... Till det yttre var Barcelona nämligen en stad där de välbärgade klasserna praktiskt taget inte längre existerade. Förutom några få kvinnor och utlänningar såg man över huvud taget inga ‘välklädda’ människor. Så gott som alla bar enkla arbetskläder eller blå overaller eller någon form av militäruniform. Allt detta gjorde ett underligt och gripande intryck. Mycket förstod jag inte, i en del fall tyckte jag inte ens om det, men jag kände det omedelbart som ett sakernas tillstånd värt att kämpa för.”

³ Om stämningarna i Barcelona i december -36 resp. april -37, se utdraget ur [Hyllning till Katalonien](#), s 2-4.

Katalonien på 1930-talet beskriver Pagès i detalj de åtskilda men överlappande skeendena. En börjar med revolutionen som sådan, som uppstod ur de katalanska arbetarnas reaktion på militärernas resning. Han redogör steg för steg för allt från gatustriderna som satte stopp för det militära upproret i sin linda till hur arbetarna bildade miliser för att utvidga sina defensiva insatser till andra delar av Katalonien och det angränsande Aragonien, kollektiviserade ekonomi och bostäder och skapade en kollektiviserad krigsindustri från så gott som ingenting. Revolutionen skapade den situation som ofta benämns ”dubbelmakt”, där arbetarnas organisationer härskade över gatorna och organiserade försvar av revolutionen, medan borgerliga och republikens institutioner fortsatte att existera, om än bara stundtals till namnet. Pagès tar också upp de mest kontroversiella aspekterna av detta revolutionära stadium: repressionen mot klassfiender, ”okontrollerbart” agerande och anti-klerikalt våld.

Något som fascinerar med revolutionen i Spanien är mängden av lösningar som arbetare och bönder hittade för att omorganisera produktionen samtidigt som de mobiliserade till krig. Som Pagès visar var revolutionära förändringar utomordentligt framgångsrika i en del fall. I en del andra tvingades försöken till social omvandling på reträtt innan man över huvud taget haft någon möjlighet att lyckas. Pagès reder ut de revolutionära erfarenheterna i Katalonien och visar att revolutionen är en ytterst komplicerad och motsägelsefull historia.

En förståelse för sådana detaljer klargör i hög grad den process av kontrarevolution på den republikanska sidan, som började utvecklas i betydande utsträckning redan i september 1936. Författaren skildrar hur borgarnas makt gradvis sätter sig över arbetarna och deras organisationer – först genom den republikanska regeringen i Katalonien med stöd av PSUC (Förenade socialistpartiet i Katalonien) och sedan genom den republikanska regeringen i Spanien, med stöd av det spanska kommunistpartiet (PCE).

Som Pagès framhåller gjorde behovet av att koncentrera insatserna för att bekämpa militärernas resning att den katalanska regeringen kunde få representation i den Antifascistiska miliskommittén i Katalonien och börja desarmera revolutionen och med oerhörd effektivitet återerövra den makt de förlorat till anarkisterna. Anarkisternas vägran att centralisera makten på strikt arbetarbasis ledde till bildandet av en kommitté ”över klassgränserna” med medlemmar som redan från början gick in för att stärka den katalanska regeringens ställning på bekostnad av den Antifascistiska miliskommittén.

Hela boken präglas av att stor uppmärksamhet ägnas de olika kriser som drabbade de parlamentariska regeringarna i Katalonien och, i vissa fall, i Spanien. Under kriget överlämnades lagstiftningen i Katalonien i stor utsträckning till kabinettet (*consell executiu*, verkställande rådet) eller skedde via dekret från presidenten, som var förste minister i regeringskabinettet. Författaren följer noggrant de ständigt växlande utnämningarna och nyutnämningarna, möbleringar och ommöbleringar av kabinettet: ofta inkluderar han detaljerade listor över ministrarna och deras band till partier och fackföreningar. För det mesta avspeglade dessa ommöbleringar förändringar av maktbalansen inom den breda skara av antifascistiska krafter som fanns representerade i den katalanska regeringen. Dessa krafter omtalas ofta förenklat som den ”republikanska” sidan, en uppfattning som denna bok ifrågasätter på många vis. Förändringarna betecknas som ”regeringskriser” på grund av behovet att ombilda regeringen. Att följa utnämningarna av ministrar och ministrarna och deras politiska band är ett sätt att betrakta hur den republikanska strategin och politiken gradvis kom att överskugga revolutionens strategi och politik.

Ytterligare en process som Pagès beskriver, och som utspelas mellan Spanien och Katalonien, karakteriseras av författarens omsorgsfulla val av ordval. Genom hela texten, såväl i originalet som i översättningen, beskrivs Katalonien inte bara som en region i Spanien. För klarhetens skull betyder min översättning av den spanska regeringen ”republikens regering” eller ”regeringen i republiken” medan Kataloniens (republikanska) regering omtalas som

”*Generalitat*”. Oavsett vad man anser om katalansk nationalism är det viktigt att inse att strävandena efter katalansk autonomi och/eller självständighet var avgörande för viktiga skeenden under kriget. Dessa strävanden avspeglades – om än inte alltid på samma sätt eller med samma kraft – bland katalanska arbetare, bönder, medelklassen och även betydande delar av den härskande klassen i Katalonien. De var också en viktig faktor bakom den militära resningen mot den spanska republiken eftersom militären motsatte sig vad de uppfattade som katastrofal eftergivenhet från den spanska republikanska regeringens sida gentemot katalansk nationalism mellan 1931 och 1936.

Pagès visar att politikerna i republikens regering, tvärtemot vad militärerna trodde, inte kände någon särskild sympati för katalansk nationalism och i själva verket skulle deras motstånd mot katalansk nationalism intensifieras under krigets förlopp. Republikens regering framhöll, i likhet med *La Generalitat* i dess kamp om makten med arbetarna, att den måste leda krigsansträngningarna eftersom det krävdes samordning och centralisering för att kunna stå upp mot fienden. I sina bemödanden att bekämpa den militära resningen och rycka till sig makten från arbetarna lyckades *Generalitat* faktiskt också vidga sitt oberoende under en stor del av inbördeskrigets första år.

Ur den spanska republikanska regeringens perspektiv var Katalonien oerhört betydelsefullt på grund av sin ekonomiska styrka och sitt relativa avstånd från de fronter som kunde hota dess industriella ställning. Kataloniens position i förhållande till frontlinjerna har betecknats som ”tursam”, men den berodde förstas på materiella förhållanden. Kataloniens industri var en viktig faktor för den katalanska arbetarklassens styrka och mognad. I gengäld hade arbetarnas höga politiska organisationsnivå och förmåga till mobilisering starkt bidragit till att militärkuppen kunde slå ner i Katalonien och möjliggjort revolutionens inledande framgångar. Det stämmer att det i Katalonien fanns militära krafter som var lojala mot republiken och som spelade en viktig roll när kuppen slogs ned, men det är otänkbart att de kunde ha besegrat Franco utan den katalanska arbetarklassens spontana och massiva mobilisering.

Ytterst var regeringen i Madrid, som flyttade till Valencia i november 1936 och sedan till Barcelona i oktober 1937, på sin vakt både mot den sociala revolution som satt hela det republikanska systemet på spel och mot den självständighet som *La Generalitat* tillskansat sig genom att gradvis ta makten från arbetarna. Av denna bok framgår den dubbla dynamik som utvecklades i konflikten i Katalonien: motstånd från republikanskt håll, både spanskt och katalanskt, mot den arbetar- och bonderevolution, som hotade republiken som liberal försvarare av den kapitalistiska staten och den spanska regeringens motstånd mot katalansk autonomi. Slutkapiteln av *Katalonien i krig och revolution* utgör en tragisk skildring av den allt mer desperata situationen i Katalonien från sommaren 1937 till Francostyrkornas seger i januari 1939.

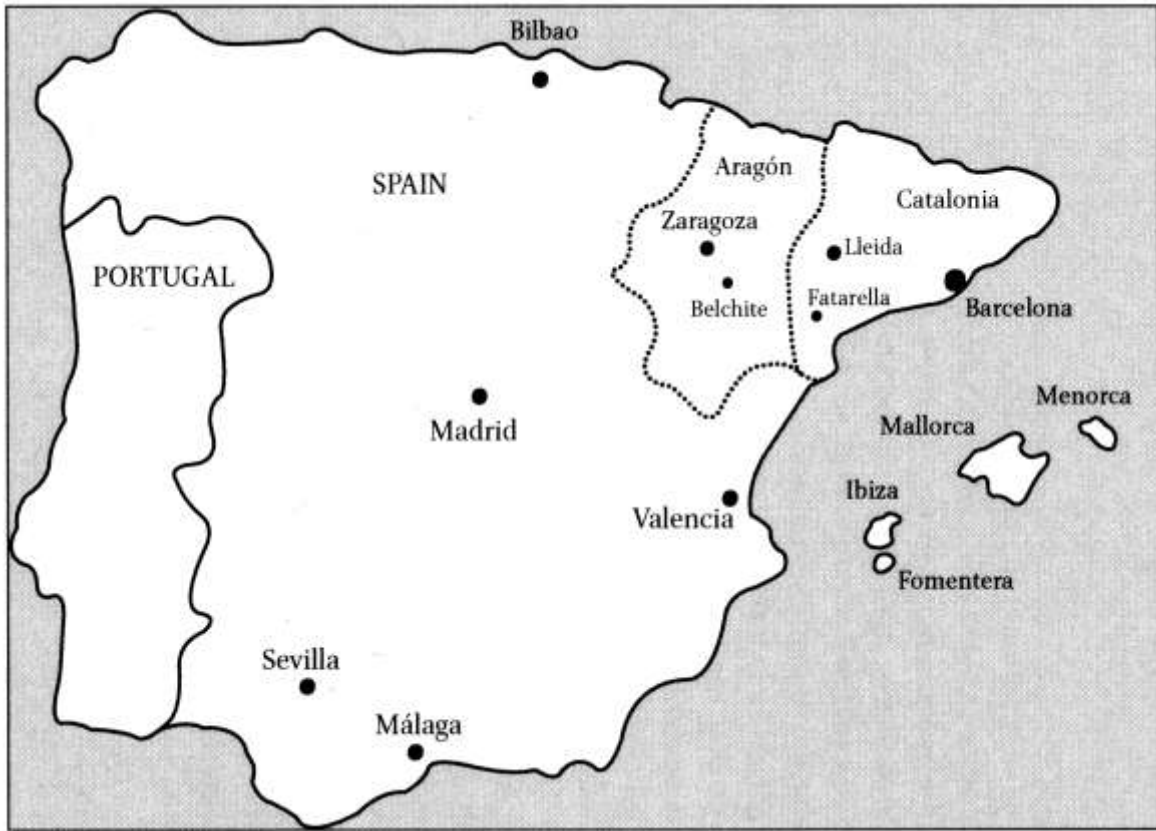
Slutligen utgörs ytterligare ett av bokens viktiga bidrag av det Appendix som innehåller många fascinerande dokument från inbördeskriget.* Hittills har de flesta av dessa dokument bara gått att hitta på originalspråket i spanska eller katalanska arkiv. Pagès beskriver alla dessa dokument – tidningsartiklar, brev, lagstiftning och dekret.

Speciellt tack

Jag vill uttrycka min tacksamhet till Kent State-universitetets forskningsråd för det anslag som möjliggjorde slutförandet av denna översättning.

Patrick L. Gallagher
Kent State University

* Detta Appendix finns inte med här och vi planerar heller inte att översätta det. – *Red*

9. Bildandet av enhetsregeringen och de första politiska motsättningarna

I slutet av sommaren 1936 gick inte kriget speciellt bra för republiken: den hade inte ens lyckats uppnå en enda betydande seger över den revolterande militären, och samtidigt hade rebellerna lyckats förena armén i Afrika med armén i norr för att ”befria” Alcázar i Toledo (och under denna process skapa en viktig myt åt Franco), upprätta ställningar på halvön och bromsa eller besegra varenda en av republikens militära offensiver. Inför ett krig som såg ut att dra ut på tiden var det uppenbart att det behövdes en enad ledning. I början av september tillkännagav premiärminister José Giral sin avgång, och den 4 september bildades en ny regering under ledning av en ny premiärminister, vänstersocialisten Francisco Largo Caballero, med en samling ministrar som representerade politiska partier och fackföreningar. I en not som offentliggjordes den 4 september klargjorde Girals regering tydligt avsikterna med sin avgång: ”De allvarliga omständigheter som nationen upplever och att det inbördeskrig vi genomlider verkar bli långt, får den nuvarande regeringen att önska och förorda att en annan regering ska bildas som representerar alla politiska partier och fackföreningar med ett erkänt inflytande inom det spanska folket, från vilket makten alltid härrör.”¹

Den nya regeringen bildades av Largo Caballero (president och krigsminister), Julio Álvarez del Vayo (utrikesminister), Indalecio Prieto (marin- och flygminister), Angel Galarza (inrikesminister), Juan Negrín (finanser), Vicente Uribe (jordbruk), Jesús Hernández (utbildning), José Antonio Aguirre (offentliga arbeten), Mariano Ruiz Funes (rättsväsende), Anastasio de Gracia (industri och handel), Bernardo Giner de los Ríos (kommunikationer), Josep Tomàs i Piera (arbetsminister), och José Giral Pereira (minister utan portfölj). Allt som allt var sex ministrar socialister, tre vänsterrepublikaner, en baskisk nationalist och en medlem i *Esquerra*. Den stora nyheten var närvaron av två medlemmar från kommunistpartiet – Uribe och Hernández. Samtidigt fortsatte anarkisterna i CNT för tillfället sin traditionella opolitiskhet och valde att inte delta.

Bildandet av Largo Caballeros regering i Madrid gjorde det lättare att bilda en ny regering i Katalonien. Där bröt CNT med traditionen när de förenade sig med den nya enhetsregering som upprättades den 26 september, under ledning av Josep Tarradellas. Tarradellas var både finansminister och premiärminister, och fick sällskap av Felipe Díaz Sandino (försvar); Andreu Nin från POUM (rättsväsende); Esquerras Ventura Gassol (kultur); Artemi Aiguader, också från Esquerra (inre säkerhet); tre CNT-medlemmar: Joan P. Fàbregas (ekonomi), Josep Joan i Domènech (förnödenheter), och Antoni García i Birlán (sjukvård och socialhjälp); två från PSUC, Joan Comorera (offentliga tjänster) och Miquel Valdés (arbetsminister och offentliga arbeten); *Rabassaires*-medlemmen Josep Calvet (jordbruk); och Rafael Closas från *Acció Catalana Republicana*, ACR (minister utan portfölj).

Bildandet av Kataloniens nya regering innebar slutet på de regeringar som ända sedan krigets inledning uteslutande hade kontrollerats av *Esquerra*. Den hade två viktiga nya särdrag: för det första samlade den de antifascistiska organisationernas och partiernas hela mångfald under en enad regering, och för det andra fick den, som vi redan har nämnt, deltagande av anarkistiska ledare, som radikalt avvek från sitt vanliga avvisande av politisk makt.² Men de aktuella behoven och kraven gjorde det lämpligare att delta i regeringen, eftersom, som den nya regeringens manifest förklarade, de nya grundläggande målen var att hitta bättre strategier för krigföringen, upprätta nya ekonomiska normer, och framförallt lösa de problem som orsakades av bristen på disciplin och kontroll. Bland annat förkunnade manifestet:

¹ *La Vanguardia*, 5 september 1936

² Det sker en omfattande debatt inom de anarkistiska leden om att delta i regeringen. Se César M Lorenzo, [Syndikalismen vid makten](#).

Fascismen har tagit till vapen mot republiken och har snärjt in landet i inbördeskrigets fälor. I förhoppning att bevara de traditionella kasternas och storkapitalismens privilegier har fascismen krossat dem, och till krigets plågor lagt de oundvikliga svårigheterna att återupprätta ekonomin på en ny grund. *Generalitats* regering har för avsikt att beslutsamt möta den verklighet som den kriminella fascismens har påtvingat oss, att snabbt och bestämt vinna kriget, och på ruinerna efter den regim som fascismen fällde den 19 juli omedelbart bygga en rättvisare ekonomi, vars allmänna linjer befrämjar hur saker och ting borde vara dagen efter segern.³

Den 5 november anslöt sig slutligen fyra anarkosyndikalister från Katalonien till Largo Caballeros regering: Joan Peiró (utnämnd till industriminister), Joan García Oliver (rättsväsende), Juan López (handel), och Federica Montseny (sjukvård). Samma dag rättfärdigade CNT:s nationella kommitté offentligt att de gått med i republikens regering genom att hänvisa till att kriget krävde det, och framförallt till Francoarméns angrepp på Madrid: ”En i högsta grad viktig faktor för detta beslut är den svåra situationen på vissa krigsfronter, och i synnerhet den centrala fronten där fienden står vid Madrids dörr. Av denna orsak, i denna tid av så djupt historiskt ansvar, medvetna om förhoppningarna att folk i allmänhet måste utföra denna uppgift, och förvissade om att detta ansvar kommer att garantera att kampen mot fascismen kommer att leda oss till segerns väg, tvekar vi inte att göra detta offer för det arbetande folket (*el pueblo trabajador*), vilket vi har allt att tacka för och för vars sak vi kämpar.”⁴

Både för den katalanska regeringen och för republikens regering, som den 6 november hade flyttat från Madrid till Valencia för att undvika Francos belägring, var utmaningen att använda sin nyligen återvunna betydelse – som anarkisternas deltagande innebar – för att få ordning på hemmafronten, inrätta nya institutioner, få slut på de olagliga aktionerna, få den sociala revolutionen att bli laglig, och framförallt vinna kriget. Uppgiften var enorm. Genom att delta i regeringen erkände och legitimerade de revolutionära krafterna underförstått de republikanska institutionerna i Katalonien, och avvisade de organ som sedan julidagarna hade utmanat dessa institutioners auktoritet. Den 1 oktober upplöste följaktligen miliskommittéerna sig själva i en förordning, och tillsammans med en order från den 12 oktober, upplöste förordningen som Rådet för inrikes säkerhet utfärdade den 9 oktober alla lokala kommittéer och gav instruktioner att de skulle ersättas av nya kommunstyrelser. Det nya regelverket sa att kommunstyrelserna (*ajuntaments*) skulle bildas inför en lokal folkdomare och att de skulle ha samma representativa proportioner som den nybildade regeringen.⁵

Det tog inte lång tid att genomföra de nya föreskrifterna: under hela oktober uppstod många nya kommunfullmäktige i Katalonien. I Barcelona, till exempel, bildades den nya regeringen den 21 oktober, med nio representanter från *Esquerra* och CNT, sex från PSUC – som ökade sin allt större styrka genom att ge representation åt CGT – och tre var från POUM, ACR och *Rabassaires*. Carles Pi i Sunyer från *Esquerra* fortsatte som borgmästare. I Lleida bildades den nya regeringen den 23 oktober. Félix Lorenzo från CNT blev borgmästare först efter att ha övervunnit ett hårt motstånd från medlemmar i POUM: som dominerande arbetarorganisation i staden var POUM kraftigt missgynnad av den nya representativa fördelning som *Generalitat* bemyndigade. Men i Girona vägrade både *Esquerra* och PSUC att delta, så

³ *La Vanguardia*, 27 september 1936.

⁴ *La Vanguardia*, 6 november 1936. [TN:] Mellan 1881 och 2011, gavs denna tidning ut på kastiliansk spanska, därav ”el pueblo trabajador”.

⁵ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 11 oktober 1936. Förordningarna publicerades samma dag på spanska i *Vanguardia*. Förordningen som upplöste lokalkommittéerna löd:

”Paragraf 1: Oavsett vad de kallas ska alla lokala kommittéer i Katalonien upplösas, och det ska också alla lokala organ av kulturell, ekonomisk eller annan karaktär som kan ha uppstått som ett resultat av den subversiva rörelsen.

Paragraf 2: Vägran att upplösa sig kommer att betraktas som en upprorisk handling, och alla som deltar i den kommer att överlämnas till folkdomstolarna.”

Barcelona, 9 oktober 1936, Förste rådsherre José Tarradellas.

kommunfullmäktige hade bara representanter från CNT och POUM, med 14 respektive 6 fullmäktigeledamöter.⁶

Skyldigheten att upprepa *Generalitats* politiska proportioner gav ytterligare ett problem, eftersom inte alla organisationer hade aktiv närvaro i Kataloniens samtliga kommuner. Det ledde både till att det i många städer bildades konstgjorda partier som inte tidigare hade existerat och till dubbla medlemskap, där partier och organisationer med extra medlemmar överlät dem till andra organisationer så att förordningarna från *Generalitat* kunde följas. I praktiken var *Esquerra* och CNT de enda organisationer som i början av oktober 1936 kunde skryta med effektiv närvaro i hela Katalonien. När den nya förordningen genomfördes förändrades det politiska spektrumet i Katalonien och blev mer komplicerat, och i långa loppet var den enda organisation som gynnades av *Generalitats* påbud PSUC, som nyss hade bildats och upplevde en spektakulär tillväxt.

Den nya enhetsregeringen spelade en viktig roll för att återupprätta republikens normala tillstånd, även om värdet av denna förändring diskuteras. I sina memoarer skrev Barcelonas borgmästare Carles Pi i Sunyer att ”den nya regeringens program bestod av att så mycket som möjligt återupprätta den civila disciplinen, kanalisera den revolutionära febern till mål som gick att uppnå just då, och göra något rimligt och positivt för krigsansträngningarna.”⁷ Det fanns lite av varje i den nya regeringen: med hjälp av ”Dekretet för kollektivisering och arbetarkontroll” och andra åtgärder började den legalisera den revolution som massorna hade påbörjat. Men som Pi i Sunyer poängterar: samtidigt som regeringen legaliserade de revolutionära förändringarna, så kanaliserade och begränsade den dem också – med andra ord bromsade de revolutionen. *Generalitats* strategi var ett gammalt knep som också republikens regering skulle utnyttja: legalisera revolutionära erövringar för att hindra den revolutionära processen. Och genom att delta i *Generalitat* och olika kommunfullmäktige, samtyckte CNT, FAI och POUM faktiskt till denna strategi.

Normaliseringsprocessen innefattade att återställa den allmänna ordningen och kontrollera det politiska förtrycket. För att genomföra denna uppgift skapade republikens regering den 16 september 1936 Hemmafrontens bevakningsmiliser, och satte dem under Allmänna säkerhetsdepartementets beskydd. Den 9 oktober inrättades stadgar för att utföra arresteringar. I Katalonien vidtogs också nya åtgärder för att reglera förtrycket. Inom rättsväsendet upplöste justitiedepartementets Andreu Nin Juridiska byrån som hade inrättats under krigets första veckor och i tur och ordning letts av Ángel Semblancat och Eduardo Barriobero: byrån hade aldrig lyckats upprätta något nytt juridiskt system och hade istället tillgripit ett till synes oändligt antal reglementsvidriga procedurer.⁸ Till dess heder hade Juridiska byrån bildat de folktribunaler som diskuterades i kapitel 6, och som hjälpte till att få laglig och institutionell kontroll över det politiska förtryck som sågs vid krigsutbrottet.

⁶ Carles Pi i Sunyer skriver i sina memoarer om inkluderingen av CNT-medlemmar i Barcelonas kommunfullmäktige (Pi i Sunyer, *La República y la Guerra. Memoria de un político catalán 1975*, s 416). I *La Vanguardia* från 22 oktober 1936 finns långa reportage om bildandet av fullmäktige i Barcelona. För Tarragona, se Jordi Piqué: *La crisi a la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1998. s 49-50. För Girona, se Pere Cornellà: ”La constitució dels ajuntaments a la comarca del Gironès durant la guerra civil”, i VVAA: *La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939). Cercle d'Estudis Històrics i Socials*. Girona, 1986, s 135-187. Och för Lleida, se Joan Segués: *Una ciutat en guerra. Lleida en la guerra civil espanyola (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2003, s 91-94.

⁷ Pi i Sunyer 1975, s 415.

⁸ Se Pelai Pagès, ”La Administración de Justicia en Catalunya durante la guerra civil española (1936-1939)”, i VVAA: *Justicia en Guerra. Jornadas sobre la Administración de Justicia durante la guerra civil española: instituciones y fuentes documentales*. Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Dirección de Archivos Estatales. Madrid, 1990. Även Pelai Pagès: ”Andreu Nin, conseller de Justícia de la Generalitat de Catalunya”, i *Andreu Nin i el socialisme*. Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1998.

En annan åtgärd var att de olika bevaknings- och försvarstjänster som bildades under krigets inledning – säkerhetskontroller, gränskontroller, informationservice, etc. – ställdes under ledning av en Inre säkerhetskommitté som var knuten till Rådet för inrikes säkerhet och hade samma representativa proportioner som *Generalitat*-ministären. Anarkisten Aurelio Fernández utsågs till generalsekreterare för kommittén och Dinois Eroles, också anarkist, utnämndes till befälhavare för kontrollpatrullerna. Alla vittnar om att dessa förändringar innebar en betydande minskning av förtrycket jämfört med krigets första månader, eftersom de som anklagades för att samarbeta med fascismen i allmänhet ställdes inför folktribunalerna.

Den största utmaningen för de nya regeringarna var givetvis själva kriget. I egenskap av den republikanska regeringens premiärminister och krigsminister agerade Largo Caballero snabbt, och antog den 29 september 1936 åtgärder för att ”militarisera” miliserna, ett första steg för att skapa en ny armé som snart skulle bli känd som Folkarmén (*Ejercito Popular*) och skulle återinföra den militära hierarkin och centraliserade befälsordningen.⁹

I Katalonien var processen långsammare. Efter att ha upplöst miliskommittén, tog *Generalitats* försvarsråd, under tillsyn av Felipe Díaz Sandino, den 3 oktober över kommitténs militära ansvarigheter, även om han utnämnde anarkisten García Oliver till generalsekreterare för rådet. Den 27 oktober följde *Generalitat* exemplet från resten av landet och militariserade miliserna och återinförde arméns traditionella hierarkier. Efter den 1 november skulle alla katalanska miliser på fronten i Aragonien lyda de militära lagar som var i kraft före krigsutbrottet:

Paragraf 1: Den 1 november kommer alla antifascistiska miliser som rekryterats hittills att vara underkastade stadgarna i de militära lagar som *Generalitat*-ministären har upprättat, liksom de som skrivs nu. Alla lämpliga åtgärder, både bestraffningar och ersättningar, kommer att genomföras och ges laglig kraft både av de folktribunaler som har utsetts i detta syfte och av exekutivkommittén.

Paragraf 2: Medan de nya militära lagarna väntar på godkännande kommer disciplinen att genomdrivas i enlighet med de nuvarande militärlagarna.

Paragraf 3: Personer som värvats till de nuvarande antifascistiska miliserna och vars ålder inte motsvarar den lagliga åldern för aktiv tjänst enligt de nya stadgarna, och som inte vill underkasta sig de nya lagarna, ska tillkännage sin hemställan till ledarna för sina respektive enheter inom den tidsram som anges i första paragrafen. Respektive ledare ska överlämna dessa hemställanden till sina sektorsbefäl och dessa ska i sin tur meddela försvarsrådet om hemställan från de som inte vill tjänstgöra och godkänna deras avgång.

Paragraf 4: All mobiliserad personal som utsetts till sjukvårdstjänst, krigsindustrier och tjänstgöring på hemmafronten ska, med undantag för sjuksköterskor och kvinnor, också underställas föregående paragrafer.

Paragraf 5: Alla sektorsledare ska inom 10 dagar, i försvarsrådet lägga fram en plan för att organisera sina miliser och kolonner till bataljoner, kompanier och sektioner, i enlighet med de tillhandahållna bemanningsplanerna, och för att bland sina enheter, utan åtskillnad på basis av partitillhörighet fördela maskingevär, granatkastare, infanterikanoner, kommunikationsutrustning och annat krigsmateriel som finns tillgänglig inom sektorn, och säkerställa att tillhandahålla de förnödenheter som krävs till ett antal hela enheter. Sektorsledarna ska också föreslå ledare för varje grupp av tre bataljoner och deras respektive stabsofficerare.

⁹ Se *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, 30 september 1936. Paragraf 1 i detta dekret säger klart: ”Från och med 10 oktober kommer frivilliga från miliserna i den centrala armén, och efter 20 oktober alla andra frivilliga från miliserna, att anta militära kännetecken och regler, med alla dess klasser och grader, så länge de nuvarande omständigheterna råder. När tidigare nämnda datum har passerat kommer alla medlemmar att lyda under den militära rättvisans lagar, andra militära regler, och de belöningar, straff och andra förfaranden som för närvarande gäller och tillämpas på de ordinarie trupperna i Nationens lojala armé.”

Paragraf 6: Milisartilleriets överbefälhavare ska föreslå en motsvarande plan för organiseringen av artilleriet på hela fronten.¹⁰

Dessa åtgärder skulle ha varit otänkbara i början av kriget, och antogs till stor del på grund av de anarkistiska ledarnas positiva hållning, som lite i taget övergav sina anarkistiska principer. Redan innan García Oliver accepterade utnämningen till minister hade han suttit med i Högsta krigsrådet (*Consejo Superior de Guerra*), ett organ som republikens regering hade bildat för att omorganisera de republikanska militära styrkorna och verka för att skapa Folkarmén. Vid den tidpunkten då anarkisterna började delta i regeringen cirkulerade en fras som tillskrevs Durruti, och som visade på CNT:s och FAI:s nya inställning; ”Vi avsäger oss allt utom seger” (*Renunciamos a todo menos a la victoria*). Ändå var Durrutis omedelbara reaktion på militariseringsdekreten långtifrån positiv. Durruti hade ända sedan krigets första dagar befunnit sig vid fronten, och den 5 november slog han på radio kraftfullt fast: ”Om militariseringsen som *Generalitat* har påbjudit är avsedd att skrämja oss och tvinga på oss järndisciplin så misstar de sig. Vi välkomnar de som har kokat ihop förordningen att komma till fronten för att se vår moral och vår disciplin, och sedan ska vi jämföra med det de hittar i våra led med moralen och disciplinen på hemmafronten.”¹¹

Hursomhelst gick militariseringen av de katalanska miliserna långsamt, och mötte i praktiken motstånd från anarkosyndikalistiska medlemmar som var ovilliga att ge upp sina tankar på självstyre (*autogestión*). I själva verket inleddes omvandlingen av miliserna till en vanlig folkarmé först i början på 1937. De anarkosyndikalistiska miliser som var aktiva på Aragonfronten blev de 25:e, 26:e och 28:e divisionerna, POUM:s Lenindivision blev den 29:e divisionen, och PSUC-milisen blev den 27:e divisionen. Macià-Companys kolonn förvandlades till den 30:e divisionen. Överste Vicenç Guarner utnämndes till ledare (*jefe supremo*) över alla trupper, och den katalanska armén döptes om till Östra armén. Ledare som kom från miliserna kunde inte stiga längre än kaptens rang. Men före sommaren 1937 var den militära omorganiseringen fortfarande mer teoretisk än verklig: de nydöpta divisionerna förändrade inte sin sammansättning på något betydande sätt, deras ledare var desamma och regeringen hade varken möjlighet eller tillräcklig makt för att ingripa vid utnämningen av milisledare.

Även om en del åtgärder som enhetsregeringen antog genomfördes, så blev andra aldrig helt normaliserade, speciellt sedan ett antal andra både inre och yttre faktorer började påverka det katalanska samhället negativt. Kriget gick fortfarande dåligt för republiken: utöver nederlagen mot Francos afrikanska armé, erövrade rebelloffensiven i Baskien först Irún och strax efteråt även San Sebastián. Efter den 20 oktober beslutade Franco att göra en stormning mot Madrid, i förhoppning att snabbt ockupera republikens huvudstad. Som svar på offensiven flyttade den republikanska regeringen den 6 november till Valencia. Republikens president, Manuel Azaña, hade redan den 19 oktober bosatt sig i Barcelonas Parlamentspalats (*Palau del Parlament*).

Frånsett de negativa effekterna på de stridandes moral, framkallade de första republikanska nederlagen en flod av flyktingar till Katalonien som skulle fortsätta under resten av kriget och gjorde det svårare att tillhandahålla mat och bostäder i regionen. Ledarartikeln i *La Vanguardia* den 6 november talar om den massiva ankomsten av flyktingar, till en början från Extremadura och Andalusien, och det brådskande behovet att hitta lösningar på problemen som deras ankomst innebar. Bland annat sa ledaren:

Flyktingarna skapar ett nytt problem i Barcelona, en stad som redan är överväldigad av behov. Det är ytterst svårt att stoppa de nya vågorna av invandrare, vågor som har orsakats av det drama vi alla upplever. Även om det finns tusentals krigsflyktingar som söker hjälp bland oss, finns det fler,

¹⁰ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 28 oktober 1936. Samma påbud publicerades nästa dag på spanska i *La Vanguardia*.

¹¹ *La Vanguardia*, 6 november 1936.

många fler, som fortfarande strövar omkring, går i sömnen bland de rykande ruinerna av hem som troligen aldrig kommer att byggas upp igen, och över ödelagda fält där de en gång kunde hanka sig fram.¹²

I början av hösten blev livsmedelsproblemet akut, speciellt i Barcelona. Den 13 oktober infördes ransoneringskort för familjer, och den 8 december började en krigsmeny tillämpas på offentliga inrättningar. Minskningen av industriproduktionen som inleddes i november och ökade matpriser ledde till en ökning av arbetslösheten. När inflationen slog till ledde privat hamstring och det därav följande försvinnandet av silvermynt från cirkulationen till de första problemen med fraktionsvalutor, vilket tvingade *Generalitat* att efter 1 december ge ut de första sedlarna på 2.50, 5 och 10 pesetas.

Inom kort blev det ännu fler problem. Den aragonska fronten var inaktiv, och de olika katalanska antifascistiska grupperna började utväxla anklagelser. Den 17 november nådde kriget det egentliga Katalonien, när rebellkryssaren Canarias bombarderade Rosasbukten. Det uppstod också politiska problem. Frågan om hur man skulle upprätthålla den allmänna ordningen var fortfarande inte löst och var en ständig källa till spänning. Den 27 oktober flydde till exempel kulturminister Ventura Gassol till Frankrike, av rädsla för ett anarkistiskt mordförsök. Den 20 november – samma dag som Durruti dödades på Madridfronten – besvarade FAI anklagelserna mot dem genom att bedyra sitt motstånd mot det de sa var ”olika grupper av individer som går från by till by och begår alla möjliga sorters avskyvärda misssåd”. Den 24 november avsattes Andreu Revertés, *Generalitats* poliskommissionär och förknippad med *Estat Català*,¹³ och avrättades efter att ha anklagats för att ha organiserat en separatist rörelse och beslagtagit en transport av guld- och silvertackor som Madridregeringen ”av misstag” hade sänt till Barcelona.¹⁴

Till denna spända atmosfär lades dispyten mellan PSUC, ett ortodoxt kommunistiskt parti som var alltmer knutet till Stalin, och POUM, ett oppositionellt kommunistiskt parti som var kritiskt mot Stalin. Dispytens ursprung var många och komplicerade. För det första fanns en avsevärd skillnad i den politik som respektive parti förespråkade: PSUC stödde en återgång till ”republikansk normalitet”, medan POUM förespråkade en radikal politik som skulle fördjupa revolutionen. Dessutom hade POUM varit extremt kritiskt när de första rättegångarna inleddes i Moskva mot det gamla bolsjevikgardet i augusti 1936, och kulminerade med avrättningarna av bland annat Lev Borisovitj Kamenev och Grigorij Zinovjev.¹⁵ POUM var också kritiskt mot Sovjetunionens neutralitetspolitik och lojala anslutning till den internationella noninterventionspakt till kriget i Spanien som Stalin höll fast vid fram till oktober 1936.¹⁶ Dessutom försökte PSUC och POUM inta samma politiska område. Denna oförenlighet visade sig tydligt i september 1936, då POUM försökte förhandla med ledarna för det katalanska UGT, som kontrollerades av PSUC, om att fackföreningarna i Arbetarfederationen

¹² *La Vanguardia*, 6 november 1936.

¹³ *Estat Català* (Katalanska statspartiet) var ett katalanskt självständighetsparti som hade bildats 1922 av Francesc Macià, och som enligt Albert Balcells stödde fullständigt avskiljande från och uppror mot den spanska staten (Balcells 1991, s 81). Partiet deltog inte i enhetsregeringen. [TN]

¹⁴ I *La Vanguardia*, 26 november 1936, sa ministern för inrikes säkerhet, Artemi Aiguader, att han inte kunde offentliggöra skälen till Revertés’ avskedande. Ett möte med *Generalitat* bekräftade avskedet och utsåg Martí Rauret till ersättare. Den 27 november tillkännagav samma tidning att en ny poliskommissionär tog över, och rapporterade, i den enda offentliga hänvisningen till avskedet av Revertés, att Aiguader hade sagt att ”det är bättre att vid denna tidpunkt inte tala om vad som hände på poliskommissionärens departement, och att han i sin position var beredd att vara obeveklig mot alla som inte handlade enligt lagen”.

¹⁵ Se ”Resolución del Comité Ejecutivo del POUM sobre el proceso y el fusilamiento, en Moscú, de 16 bolcheviques de la Revolución de octubre”, [Sv. övers: [Resolution från POUM:s exekutivkommitté om rättegången mot och avrättningarna i Moskva av sexton bolsjevik från oktoberrevolutionen](#)] i *La Batalla*, 28 augusti 1936.

¹⁶ *La Batalla*, 13 september 1936.

för facklig enhet (*Federación Obrera de Unidad Sindical*, eller FOUS), som var ansluten till POUM, skulle gå med i UGT:s fackföreningsfederation. FOUS anslöt sig slutligen till UGT i september 1936, men utan att PSUC och POUM nådde någon överenskommelse innan omorganiseringen.¹⁷

Konflikten mellan de två kommunistiska partierna skulle bara förvärras. Vid denna tidpunkt upplevde PSUC en imponerande tillväxt och gick från 6.000 medlemmar i juli 1936, då det bildades, till 60.000 i april 1937. Samtidigt hävdade POUM att de hade 30.000 medlemmar i december 1936.¹⁸ Enligt organisationen närstående källor hängde PSUC:s tillväxt samman med det politiska projekt som partiet försvarade: folkfrontspolitik och måttfullhet.¹⁹ En propagandakampanj som inleddes i oktober 1936 bidrog både till PSUC:s och PCE:s (det spanska kommunistpartiets) spektakulära tillväxt.

Den 14 oktober nådde det sovjetiska fartyget Zyrjanin, lastat med 3.000 ton förnödenheter, Barcelona och blev tillfälle för ett överflöd av offentliga hyllningar till det ryska folket.²⁰ Vid firandet av den ryska revolutionens årsdag den 8 november, höll den sovjetiska konsulin i Barcelona, ex-trotskisten Vladimir Antonov-Ovsejenko, ett tal till det katalanska folket inför en av de mest entusiastiska folksamlingarna under krigets första del:

Ni är våra klassbröder med samma drömmar som vi, och därför har ni våra sympatier.

Vi vill hjälpa er i kampen mot fascismen, som har sålt ert land till utlänningar och har mobiliserat morer och banditer för att mörda arbetare och driva igenom sin strävan att suga ut er.

Vi, alla arbetare och folk med ett mänskligt samvete, kan inte tillåta det. Vi kommer att göra allt för att hindra det från att hända.

Det var från detta torg som er president Companys var den förste att utropa republiken. Det var han som uttryckte hela sitt arbetande folks (*todo su pueblo de trabajadores*) uppfattningar, och det är på grund av honom som fascismen aldrig kommer att kunna besegra eller krossa republiken. Detta fantastiska folk har enats för att försvara republiken och för alltid krossa fascismen. Fascismen kommer att förintas. Ner med fascismen! Längre leve det republikanska Spanien! Längre leve det katalanska folkets kamp mot fascismen! Längre leve denna storartade kamps ädla hjälte, president Companys!²¹

Kort därefter utbröt den första sammandrabbningen mellan POUM och PSUC. I slutet av november fördömde POUM de sovjetiska ingripanden som hade förhindrat dem från att delta i Madrids försvarsråd (*Junta de Defensa de Madrid*), ett organ som skapades efter att regeringen hade flyttat till Valencia.²² Den 28 november publicerade Barcelonas generalkonsul en kommuniké i PSUC:s tidning *Treball*, som anklagade POUM:s tidning, *La Batalla*, för att utgöra en del av den internationella fascistiska pressen.²³ Från och med denna tidpunkt drev PSUC en kampanj för att utesluta POUM från *Generalitat*.

¹⁷ *La Batalla*, 2 september 1936, publicerade en rekommendation från POUM:s verkställande kommitté att alla som var anslutna till FOUS skulle gå med i UGT. POUM-ledaren Andreu Nin förklarade i slutet av månaden rekommendationen i partiets tidning, i artikeln ”¿Por qué los sindicatos de la FOUS ingresan en la UGT?” (”Varför ansluter sig FOUS:s fackföreningar till UGT?”) (*La Batalla*, 23 september 1936).

¹⁸ Vad gäller PSUC kommer statistiken, enligt Andreu Mayayo (”PSUC. 50 anys. Els militants: els senyals lluminosos de l’organització”, *L’Avenç*, nr 95, juli-augusti, 1986), officiellt från partiet. Statistiken för POUM presenterades vid ett utvidgat centralkommittémöte i Barcelona i december 1936. Se min artikel ”El POUM en la guerra civil”, i *La guerra civil*, nr 11 från *Historia 16*, Madrid 1986.

¹⁹ Se VVAA: *La nostra utopía: PSUC, cinquanta anys d’història de Catalunya*, Ed. Planeta. Barcelona, 1986.

²⁰ *La Vanguardia* från 15 oktober hade denna dramatiska rubrik: ”I Barcelonas hamn. Det sovjetiska ångfartyget Zyrjanins ankomst har väckt stor entusiasm. Enorma folkmassor vid kajen. Sympatyttringar för Sovjetunionen och dess representant i vår huvudstad. Välkomsttal.” Se även information i *Crònica diària*, 14 oktober 1936.

²¹ Publicerat i *La Vanguardia*, 19 november 1936.

²² Se ”El POUM y la junta de Defensa de Madrid”, *La Batalla*, 27 november 1936.

²³ Se *Treball*, 28 november 1936. Den publicerades samma dag på spanska av *La Vanguardia*.

Enhetsregeringens kris blev öppen den 12 december. Den 13 december tillkännagav PSUC:s generalsekreterare Joan Comorera, att ”POUM har inlett en skamlig kampanj av angrepp och förtal mot det stora proletära landet och proletariatets vän, med exakt samma argument som de fascistiska tyskarna och italienarna”.²⁴ I motsats till detta valde CNT att bara se krisen som ett gruff mellan PSUC och POUM och fortsatte att förespråka en enhetsregering. Med en av CNT:s ledares, Joan P Fábregas’, ord: ”CNT anser att det är avgörande att fortsätta att samarbeta med alla fackliga och politiska sektorer som hittills har bildat regering, eftersom vi i CNT inser att det i detta farliga läge kan skada vår gemensamma uppgift att skapa splittringar.”²⁵

Krisen varade till 17 december då en ny ”facklig” regering bildades. POUM förlorade sin representation och PSUC-medlemmarna Rafael Vidiella, Joan Comorera och Miquel Valdés anslöt sig som representanter för UGT. På detta sätt fick PSUC samma representation som *Esquerra* – som i denna regering företrädde småbourgeoisien – och bara ett departement mindre än CNT. Den nya regeringens sammansättning såg ut så här:

Finanser	Josep Tarradellas, <i>Esquerra</i>
Försvar	Francesc Isgleas, CNT
Ekonomi	Diego Abad de Santillán, CNT
Offentliga tjänster	Josep Juan Domènech, CNT
Sjukvård och social hjälp	Pedro Herrera, CNT
Försörjning	Joan Comorera, UGT (PSUC)
Arbete och offentliga arbeten	Miquel Valdés, UGT (PSUC)
Rättsväsende	Rafael Vidiella, UGT (PSUC)
Inre säkerhet	Artemi Aiguader, <i>Esquerra</i>
Kultur	Antoni M. Sbert, <i>Esquerra</i>
Jordbruk	Josep Calvet, <i>Rabassaires</i>

José Peirats, en av den anarkosyndikalistiska rörelsens officiella historiker, skrev att ”CNT svalde betet”, lurade av ministärens skenbart fackliga inriktning.²⁶ Vid den tiden välkomnade Peirats och de anarkistiska ledarna entusiastiskt den ”fackliga” ministären, och Peirats försvarade den nya regeringen i CNT:s tidning:

Från och med nu kan Katalonien räkna med en regering utan politiska partier. CNT kommer inte att gå med på några ålägganden, oavsett var de kommer ifrån, eller tillåta uteslutningar som kan tolkas som en önskan att bryta den upprättade proletära enheten. Oavsett vem som strävar efter att göra det, så har de inte lyckats hitta någon grund för att tillfredsställa sin strävan, och partierna utan facklig grund som deltog i *Generalitats* ministär har befriats från dessa funktioner. Det är inte de som har kallats att leda det politiska livet, utan istället är det fackföreningarna, hörnstenen i den nya ekonomi som håller på att födas och som genom erfarenheterna kommer att bli perfekt.²⁷

När det kom till kritan lyckades inte den nya regeringen lösa något av problemen. I själva verket blev de bara värre och ledde till en avgörande sammandrabbning: majhändelserna 1937.

²⁴ *Treball*, 13 December 1936.

²⁵ *Crònica diària*, 15 december 1936.

²⁶ Peirats 1971, vol 2, s 102. [TN:] Peirats förklarar inte varför han inte betraktar regeringsmedlemmarna från *Esquerra* som representanter för ett politiskt parti.

²⁷ *Solidaridad Obrera*, 17 december 1936

10. Majhändelserna 1937

Efter bildandet av den nya ”fackföreningsregeringen”^{*} stod det katalanska samhället inför än större svårigheter och relationerna försämrades än mer mellan de politiska aktörerna. Bristen på livsmedel var det allvarligaste problemet. Det hade rått brist ända sedan början av kriget, i synnerhet i Barcelona, och i slutet av juli 1936 var det så allvarligt att Centrala försörjningskommittén uppmanade bönderna i Katalonien att meddela den lokala regeringen hur mycket boskap som kunde gå till allmän konsumtion. Kommittén bad bönderna att också fortsätta att leverera varor till marknaderna i Barcelona så att invånarna i huvudstaden inte skulle vara utan förnödenheter.¹

I början av oktober, då kriget framstod som en orubblig realitet, inledde Centrala försörjningskommittén en kampanj för att få slut på de dagliga matköer som gav upphov till ett stort antal sammandrabbningar.² Några veckor senare började Försörjningsministeriet att dela ut ransoneringskort till hushållen för varor det rådde brist på.³ Folk började redan färdas från Barcelona till jordbruksområdena i Katalonien som Maresme, Baix Llobregat och Garraf i jakt på föda. Dessa resor blev så vanliga att försörjningsministeriet i början av december beslutade att konfiskera paket med nötkött, ägg och kyckling vid stadens portar. *Crònica diària* uppgav att ministeriet ansåg möjligheten att kunna ta sig ut ur staden i jakt på mat som en orättvis fördel för dem som hade transportmedel. Dessutom var det vida känt att en stor andel av de varor som fördes in i staden sedan såldes vidare till orimliga priser och därför givetvis inte kunde köpas av arbetare.⁴

Spänningen steg när folk började leta efter politiker att skylla problemen på. Strax efter den nya regeringen bildats anklagade CNT^{**} och FAI^{***} den nye försörjningsministern och generalsekreteraren för PSUC, Joan Comorera, för brödbristen i Barcelona. Samtidigt mobiliserade PSUC sina medlemmar i en demonstration till stöd för Comorera och för att i stället lägga skulden på kommittéerna, framför allt de ”försörjningskommittéer” som CNT kontrollerade och som hade hand om fördelningen av livsmedel i Barcelona. Det fanns 13 sådana kommittéer, en i varje distrikt, och var och en av dem ansvarade för att sköta ett magasin i respektive distrikt. Kommittéerna ansvarade för att göra allt som var möjligt för att förse de sjuka med mat och mjölk till barnen och de skulle se till att allt övrigt såldes så rationellt som möjligt. Det dröjde inte länge förrän det uppstod konflikter. Samma dag som försörjningsministeriet manade till lugn (*serenidad*) inför bristen på bröd och förklarade att tillräckligt med vete och mjöl skulle anlända för att inom några dagar tillgodose behoven både vid fronten och bakom densamma, kom den första protesten anordnad av kvinnor i Barcelona med krav på ”färre kommittéer, mer bröd och bara en enda regering, *La Generalitat*”.⁵ I grannstaden Hospitalet de Llobregat hade väpnade grupper dagen innan stulit alla förråd och orsakat betydande skador vid en attack på två kooperativ för förnödenheter (*L'Avenc* och *Respeto Mutuo*).⁶

Protester från samma kvinnor mot livsmedelsbristen fortsatte in i januari och februari 1937. Två ägde rum den 5 januari. Den första utanför *La Generalitats* byggnad ledde till att presi-

^{*} Denna katalanska regering hade bildats 17 december. I den hade CNT 4 platser, UGT 3 (samtliga var PSUC-medlemmar), *Rabassaires* 1, samt *Esquerra* 3 (av dessa stod en, Artemi Aiguader, nära kommunisterna).

¹ *Crònica diària*, 31 juli 1936.

² *Crònica diària*, 3 oktober 1936.

³ *Crònica diària*, 20 oktober 1936.

⁴ *Crònica diària*, 9 december 1936.

^{**} CNT, *Confederación Nacional del Trabajo*, Nationella arbetskonfederationen, anarkosyndikalistisk facklig organisation.

^{***} FAI, *Federación Anarquista Ibérica*, Iberiska anarkistiska federationen, anarkistisk organisation.

⁵ *Crònica diària*, 26 december 1936 och *La Vanguardia*, 27 december 1936.

⁶ *La Vanguardia*, 27 december 1936.

dent Companys träffade en delegation kvinnor med en banderoll med texten: ”Antifascistiska kvinnor kräver att kontrollkommittéerna avskaffas. Vi vill att *La Generalitat* ska vara regeringen U.H.P.”⁷ Den andra protesten skedde tidigt på aftonen utanför försörjningsministeriet på Paseo de Pi i Margall och där bar kvinnorna på en banderoll med texten: ”Vi kräver mer bröd, färre kontroller och bara en regering.”⁸ Det var uppenbart att ingen av demonstrationerna var spontan.⁹

Konflikten mellan CNT och ministern för försörjning fortsatte. Den 5 februari 1937 anklagade ministeriet CNT för att ha lagt beslag på potatis och vete, vilket CNT:s tidning *Solidaridad Obrera* förnekade. Den 22 februari konfiskerade CNT:s distributions-, livsmedels- och transportarbetarfack, mot Comoreras vilja, 15 000 säckar mjöl från ett magasin på Provenza-gatan.¹⁰ Den 27 februari utfärdade Comorera ett dekret om brödransonering i hela Katalonien och införde ett maximum på 250 gram per person och dag.¹¹

CNT gillade inte Comoreras åtgärd. Ett andra olöst problem rörde den allmänna ordningen. Utnämningen i december 1936 av Eusebi Rodríguez Salas, alias *El Manco* (den enarmade) till *La Generalitats* nya polischef var ett tecken på PSUC:s inflytande över ministern för inre säkerhet, Artemi Aiguader, som tillhörde *Esquerra*. Rodríguez Salas bakgrund är betecknande: han hade börjat politiskt i socialistpartiet i Tarragona strax efter 1910 och senare anslutit sig till CNT. På 1920-talet hade han blivit anhängare till ryska revolutionen och varit en av grundarna av Kommunistiska federationen i Katalonien och Balearerna, och efter utropandet av republik 1931 anslöt han sig till Arbetar- och bondeblocket, BOC*, och deltog i deras aktionsgrupper. Efter revolten i Asturien 1934 gick han med i det katalanska kommunistpartiet och i början av inbördeskriget var han en framträdande medlem av det nybildade PSUC.¹² Han ansågs vara våldsam och hänsynslös och var därför ingen idealisk kandidat till posten som polischef, en post som han ändå skulle inneha ett halvår.

Det första större problemet för den allmänna ordningen under Rodríguez Salas inträffade långt från Barcelona, i samhället La Fatarella i Tarragona-regionen Terra Alta. Den 23 januari

⁷ UHP, eller *Unión de Hermanos Proletarios* (Proletära brödernas union) var en bred allians av arbetarorganisationer och -partier som grundades under revolten i Asturien 1934. Förkortningen blev ett populärt stridsrop på den republikanska sidan under inbördeskriget. UHP betraktades som heroiskt av arbetarklassen i Spanien och Katalonien och kvinnorna från PSUC ville antagligen associera sin aktivitet med de revolutionära gruvarbetarna i Asturien. [TN]

⁸ *Crònica diària*, 5 januari 1937.

⁹ Parollerna med krav på ”en regering” och ”avskaffande av kontrollkommittéerna” tyder på inte alltför ”spontana” planer från PSUC:s sida när protesterna anordnades. Båda slagorden avslöjar att det politiska målet var att underminera CNT:s inflytande i kommittéerna och andra kvarlevor från revolutionen och överföra mer kontroll till *Generalitat*, där de katalanska kommunisterna snabbt höll på att skaffa sig makt och inflytande. [TN]

¹⁰ Se Enric Ucelay Da Cal, 1982, *La Catalunya populista: Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, Barcelona: Editorial Juventud, sid. 318.

¹¹ *La Vanguardia*, 3 mars 1937, publicerade ministrarnas dekret utan ytterligare kommentar:

Med hänsyn till behovet av att till alla katalanska byar rättvist fördela produktion och förråd av vete och med hänsyn till att det inte får ske någon lagring eller möjlighet att lagra livsmedel, i synnerhet vete, om vår ekonomi ska kunna fungera och då det är nödvändigt att systematisera distributionsformer till olika byar så att det inte uppstår fall där vissa byar kan konsumera bröd utan de åtstrammingsåtgärder som måste vägleda allt vårt handlande i den pågående kampen mot fascismen, samtidigt som det i andra byar inte finns tillräckligt för att tillgodose de mest grundläggande behoven och i syfte att stimulera tillverkningen av ransoneringskort i alla kommuner där läget och speciella omständigheter gör det nödvändigt att införa sådana, har jag beslutat:

1. att införa en brödranson på 250 gram per person och dag i hela Katalonien.
2. att myndigheterna i olika städer inte kommer att förses med mjöl om de inte infört brödransonering enligt den mängd som fastslås i första artikeln i denna bestämmelse inom tio dagar efter att denna order publicerats i *Diario Oficial de la Generalitat de Catalunya*.

* BOC, *Bloc Obrer i Camperol*, marxistiskt parti som grundades 1931. Dess främste ledare var Joaquín Maurín. I november 1935 förenades BOC med Andreu Nins *Izquierda Comunista de España* (ICE) och bildade POUM.

¹² Om Salas, se Martínez des Sas/Pagès, *Diccionari biogràfic del moviment obrer als països catalans* (2000).

ingrep kontrollpatrullerna [*Patrullas de Control*] mot bönder som protesterade mot kollektiviseringen av mark, varvid 30 bönder dödades.¹³ CNT som var glödande anhängare av kollektiviseringen fick snart skulden för massakern, trots att flera rapporter talade om en genuin Francovänlig revolt på hemmafronten i Katalonien.¹⁴ Till sist ledde händelserna i La Fatarella till en direkt brytning mellan CNT-FAI och POUM å ena sidan och *Esquerra* och PSUC å den andra.¹⁵ Kort därpå, den 19 och 21 februari, inträffade ytterligare en väpnad sammandrabbning, denna gång i Centelles, en by i Barcelonaregionen. När kontrollpatruller genomsökte lokala jordbruk ledde det till att fem bönder dödades, bl a ordföranden för den anarkistiska ungdomsorganisationen i Centelles (*Juventuts Llibertàries de Centelles*).

Till hänvisning till dessa händelser drog UGT* i Katalonien i början av februari 1937 bort sina medlemmar från kontrollpatrullerna. Den 1 mars 1937 antog *La Generalitat* flera dekret som upplöste Kataloniens säkerhetsjunta [*Junta de Seguridad de Cataluña*], arbetar- och soldatråden och alla kommittéer och organ med uppgifter inom den allmänna ordningen, som kontrollpatrullerna. I stället bildades ett särskilt organ för alla frågor som rörde den inre säkerheten.¹⁶ Således avskaffades formellt kontrollpatrullerna och alla organ som bildats under revolutionen – även om patrullerna inte försvann i praktiken. Några dagar senare meddelades att alla vapen och sprängämnen som fanns på hemmafronten måste överlämnas till *Generalitat*.

I sin offensiv samarbetade PSUC med *Esquerra* och nådde oanade höjder i kampen för att återskapa republikansk och demokratisk normalitet och omintetgöra revolutionära landvinningar. POUM, som nu hade uteslutits ur regeringen, var öppet kritiskt mot kontrarevolutionens avancemang.¹⁷ Samtidigt fortsatte det militära läget att vålla problem. Det hände fortfarande inte mycket på den aragonska fronten och PSUC kritiserade försvarsministern, anarkisten Francesc Isgleas, för passivitet. Den 13 februari fick Barcelona så uppleva sitt första bombardemang: en attack från det italienska fartyget *Eusebio de Savoia*. Nitton personer dödades och ytterligare femton sårades.¹⁸ Dagarna därpå drabbades katalanska byar som Port Bor och La Pobla de Segur av de första luftangreppen av italienska plan och bombningar av Barcelona inleddes den 6 mars 1937.¹⁹ Trots att Francos offensiv mot Guadajajara misslyckats, och Madrid därmed åter räddats, började demoralisering spridas i Katalonien. Utan tvivel bidrog katastrofen när Malaga den 8 februari föll i händerna på Francos armé till stämningarna.

I början av mars försvann tolv stridsvagnar från ett förråd tillhörigt *Generalitat* och händelsen fick allvarliga konsekvenser. PSUC fick skulden för brottet. POUM:s öppna anklagelser mot

¹³ Flera böcker har utkommit på sistone, bl a en där Josep Termes undersöker händelserna i Fatarella. Termes, 2005, *La indústria de guerra de Catalunya (1936-1939): L'obra de la Comissió ...*, Lleida. Termes tolkning skiljer sig från min som finns i Pagès, 2004a, "La Fatarella: una insurrecció pagesa a la rereguarda durant la guerra civil", *Estudis d'Història Agrària*, 17: 659-74.

¹⁴ Detta är exempelvis uppfattningen hos representanten för Katalanska byrån för inre säkerhet (*Junta de Seguridad Interior de Cataluña*), Tomás Fabregas, medlem av ACR, i sin *Informativ presentera per delegat de Seguretat Interior de Catalunya*, Tomas Fabregas, referent als fets ocorreguts al noble de Fatarella, 27 januari 1937, 8a 3, Montserrat Tarradellas Macià-Poblets arkiv.

¹⁵ Beträffande analysen av CNT och POUM, se *Solidaridad Obrera*, 27 och 28 januari 1937 och *La Batalla*, 27 och 29 januari 1937. För PSUC:s analys, se *Treball*, 28 januari 1937, för UGT, se *Las Noticias*, 27 och 28 januari 1937 och för *Esquerra*, se *La Humanitat*, 28 januari 1937.

* UGT, *Unión General de Trabajadores*, Arbetarnas allmänna fackförening, spansk fackföreningsrörelse, traditionellt närstående socialistpartiet, men under den aktuella perioden kontrollerades UGT i Katalonien av PSUC.

¹⁶ Dekreten publicerades i *Diario Oficial de la Generalitat de Cataluña*, 4 mars 1937. Den 3 mars omnämndes åtgärdena i de flesta tidningarna. *La Humanitat* (*Esquerra*), *La Publicitat* och *Treball* (PSUC) såg positivt på dem, medan *Solidaridad Obrera* (CNT) och *La Batalla* (POUM) uttalade skarp kritik.

¹⁷ Se Andreu Nins artikel "Ante el peligro contrarrevolucionario ha llegado la hora de reaccionar" (Inför faran av kontrarevolution är stunden inne att reagera), *La Batalla*, 4 mars 1937.

¹⁸ Se *La Vanguardia*, 16 februari 1937 och *Crònica diària*, 13 och 15 februari 1937.

¹⁹ *Crònica diària*, 6 mars 1937.

PSUC ledde till att POUM:s tidning *La Batalla* tillfälligt förbjöds. Samtidigt intensifierade PCE (det spanska kommunistpartiet) och PSUC kampanjen mot POUM och anklagade det för att vara ett kontrarevolutionärt parti bestående av trotskister. Med stalinismens språkbruk vid denna tid var anklagelsen att POUM var trotskistiskt lika med att kalla dem fascister.²⁰

Den spända atmosfären i Katalonien ökade ytterligare när CNT:s ministrar utlöste en ny regeringskris genom att den 26 mars lämna regeringen. Deras avgång var en reaktion mot PSUC:s ökade framgångar i att upplösa vad anarkisterna betraktade som grundläggande inslag i revolutionen: arbetarledda miliser vid fronten och kontrollpatruller på hemmafronten. Denna gång skulle krisen bli långvarig. Efter drygt en veckas fördröjning tillkännagavs ersättarna den 3 april och det representerade inte mycket mer än ett försök att vinna tid. Utnämningarna för- enklade sammansättningen av kabinettet: Tarradellas blev finans- och kulturminister, Artemi Aiguader minister för inre säkerhet, Francesc Isgleas Piernau försvarsminister, Josep Juan Doménech ekonomiminister och minister för offentlig service, socialförsäkringar och hälsovård, Joan Comorera minister för arbetsmarknad, offentliga arbeten och justitieminister och Josep Calvet jordbruks- och försörjningsminister.²¹

Utåt sett var den största nyheten att den kontroversielle ledaren för PSUC, Comorera, ersattes som försörjningsminister av Josep Calvet från *Rabassaires*.²² Men denna regeringsombildning gjorde inte mycket för att minska spänningarna. Den 14 april utbröt sammandrabbningar på nästan alla marknader i Barcelona på grund av livsmedelsbrist och följdes av protester runt om i staden. Regeringskrisen kunde lösas först när ett nytt kabinett bildades den 16 april.

Förste minister och finanser	Josep Tarradellas i Joan (<i>Esquerra</i>)
Rättsväsende	Joan Comorera i Soler (UGT, PSUC) ²³
Kultur	Antoni Ma Sbert i Massanet (<i>Esquerra</i>)
Inrikes säkerhet	Artemi Aiguader i Miró (<i>Esquerra</i>)
Arbete och offentliga arbeten	Rafael Vidiella i Franch (UGT/PSUC)
Ekonomi	Andreu Capdevila i Puig (CNT)
Jordbruk	Josep Calvet i Morá (<i>Rabassaires</i>)
Sjukvård och social hjälp	Aureli Fernández Sánchez (CNT)
Offentliga tjänster	Josep Jian i Doménech (CNT)
Försvar	Francesc Isgleas Piernau (CNT) ²⁴
Försörjning	Josep Miret i Musté (UGT/PSUC)

De politiska spänningar som lett till regeringskrisen i slutet av mars och början av april ökade under andra hälften av april och förvärrade det redan problematiska militära läget. Den 4 april bombades Barcelona, Calella och Mataró, Colera och Llanca den 16 april och Barcelona åter den 18 april. Försöket att bilda en livskraftig regering på grundval av ”facklig enhet” höll på att misslyckas och bidrog till att försvaga CNT och stärka PSUC. Fall av gatuväld uppstod. Det främsta exemplet var när Roldán Kortade, sekreterare åt ministern för arbetsmarknad och

²⁰ Vid det möte som PCE:s centralkommitté höll i Valencia 5-8 mars 1937 presenterade José Díaz ett dokument där det hette: ”Vilka är folkets fiender? Fiender till folket är fascisterna, trotskisterna och *los incontrolados* [de okontrollerbara]. Det vore ett allvarligt misstag att betrakta trotskisterna som en del av arbetarrörelsen. Vi talar om en grupp utan principer, en grupp av kontrarevolutionärer klassificerade som agenter för den internationella fascismen.”

²¹ *La Vanguardia*, 4 april 1937.

²² Att ersätta Comorera med Josep Calvet var en rent kosmetisk förändring, ty Calvet var i hemlighet PSUC-medlem (se Bolloten, [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#), kap. 41 sid. 163 xxx). [TN]

Unió de Rabassaires, en katalansk bondeorganisation för främst arrendatorer. Den hade bildats 1922 och vuxit i styrka efter införandet av republiken. Den motsatte sig kollektivisering av jorden.

²³ I detta kapitel, precis som i det förra, har fackföreningsstillhörigheten använts för att ange en ministers organisatoriska tillhörighet. Jag har tillfogat individens politiska tillhörighet om det handlat om PSUC i syfte att klargöra författarens framställning av kommunisternas ökande inflytande i *Generalitat*. [TN]

²⁴ Inte att förväxlas, som ofta varit fallet, med en annan anarkist, Germinal (Josep Maria) Esgleas Jaime. [TN]

offentliga arbeten, mördades den 25 april när hans bil hejdades av flera individer i Molins de Llobregat. De skyldiga blev aldrig avslöjade.²⁵ Den 27 april inträffade väpnade samman- drabbningar i Bellver de Cerdaña och Puigcerdà mellan polis och anarkister och slutade med att anarkistledaren Antonio Martin dödades. Den 29 april tillkännagav *Generalitat*:

Inför extraordinära händelser rörande den allmänna ordningen kan kabinettet i *Generalitat* inte fortsätta att arbeta på grund av de påtryckningar, den fara och det kaos som uppstår när väpnade grupper på en del ställen i Katalonien försöker driva igenom sin vilja med våld och därmed äventyrar revolutionen och kriget.

Regeringen kommer därför att avbryta sitt arbete tills alla som inte arbetar för kabinettet i *Generalitat* lämnat gatorna och skingrat den osäkerhet och oro som Katalonien för närvarande upplever.

På samma gång har kabinettet i *Generalitat* vidtagit nödvändiga åtgärder för att dessa order ska åtlydas.²⁶

På grund av oron inställdes det traditionella Första maj-firandet. I en värld där fascism drabbade samman med antifascism och där reaktion stod mot revolution måste Barcelona ha varit den enda staden i det antifascistiska Europa utan proletära demonstrationståg och engagerade revolutionära tal. Men i det spända läge som rådde denna Första maj sågs det som alltför riskfyllt att låta massorna gå ut på gatorna, där en provokation snabbt kunde leda till våldsamheter. I slutet av april upprepade *Generalitat* kravet att alla vapen på hemmafronten skulle överlämnas till regeringen. Men de revolutionära organisationerna visste att om de lät sig avväpnas skulle de förlora all makt som de fortfarande hade – och de visste att en revolution bara kan segra genom vapenmakt. Den 2 maj manade en ledarartikel i anarkisternas *Solidaridad Obrera* arbetarna att behålla sina vapen:

Det är fantastiskt att de som gav folket vapen för att slå tillbaka fascismen skulle försöka återta dem när det är folket som tagit vapnen och äger dem! Kamrater: vapen betyder mer än tal. Låt er under inga omständigheter avväpnas!²⁷

I detta läge var inte kontrarevolutionens krafter, som arbetade för att bryta CNT-FAI:s hegemoni och tvinga fram en återgång till ”republikansk normalitet”, redo att ge upp. CNT föreföll inte längre lika kraftfullt som det var under krigets första veckor, medan PSUC blivit ett mäktigt parti med betydande närvaro i regeringen: det hade vuxit genom att de som fruktade revolutionen tagit sin tillflykt dit. Det hade blivit ett parti för lag och ordning och hade definitivt vunnit striden med POUM. Det betydde föga att de flesta av partiets ledare och medlemmar nyligen omvänts till kommunismen, medan POUM till stor del fortsatt att bevara och slå vakt om den kommunistiska traditionen i Katalonien. Den hjälp PSUC fick från sin ”storebror”, det allsmäktiga PCE, och från det ”proletära fosterlandet”, det stalinistiska Sovjetunionen, gav dem det nödvändiga intyget om renhet och ortodoxi för att kunna framstå som det katalanska proletariats parti. Den allians mellan socialister och kommunister som utgjorde PSUC hade inte varit förgäves. PSUC betraktade sig självt som den egentliga, legitima och enda representanten för arbetarrörelsen i Katalonien. Men det hade uppstått senare än den massiva anarkosyndikalistiska rörelsen och även POUM, ett parti som inte hade stöd av någon av de stora arbetarinternationalerna, även om det hade betydande stöd av stora delar av de katalanska arbetarna. Följden blev att Katalonien utgjorde ett undantag i den internationella arbetarrörelsen. I inget annat land, i Europa eller resten av världen, fanns en så mäktig anarkosyndikalistisk rörelse eller ett kätterskt, icke stalinistiskt kommunistparti med reellt

²⁵ *La Vanguardia*, 27 april 1937. Flera sidor om mordet.

²⁶ *La Vanguardia*, 30 april 1937.

²⁷ *¡Estaría bueno que los que entregaron armas al pueblo para vencer al fascismo intentaran arrebatárselas cuando el pueblo las ha conquistado y son suyas! ¡¡Comaradas: las armas valen más que los discursos. No permitáis que os las arrebaten bajo ningún pretexto!!*

samhälleligt inflytande, eller ett ortodoxt kommunistparti (i PSUC talade man om ett ”folkfronts-”parti) som gjort sig av med all organisk närvaro av socialism.²⁸

I likhet med dessa partier var den katalanska revolutionen i sig ett undantag och, i likhet med partierna, utgjorde dess säregenhet ett ”problem” i en tid av krig och revolution, i synnerhet med så många internationella intressen närvarande. Många – inte bara de i det katalanska samhället som skulle påverkas negativt av en samhällsomvandling – uppfattade denna som ett hot: den spanska republiken, demokratierna i väst och ett Sovjetunionen i spetsen för en internationell kommunism som inte kunde tolerera en revolutionär process som stod utanför dess kontroll och som, i hög grad, var antitesen till vad som pågick i Sovjetunionen.

De till synes irrationella händelserna i maj 1937, som egentligen var ett minikrig inom det större inbördeskriget, blir lättare begripliga om de betraktas i sitt nationella och internationella sammanhang och deras rötter i klassmotsättningar. På hemmafronten hade olika samhällsklasser olika strategier för att bekämpa fascismen, även om det fanns arbetare på båda sidor av barrikaderna. Den klasskonflikt som utkämpades vid fronten hade med andra ord antagit en ny dimension på hemmafronten.

”Majhändelsernas” kronologi är väl dokumenterad. Den 3 maj vid tretiden på eftermiddagen försökte polismästare Rodríguez Salas, och de polisstyrkor han förfogade över, att ockupera *Telefónica*, telegrafbyggnaden på *Plaça de Catalunya* i Barcelona. Enligt den officiella versionen var Rodríguez Salas plan att ”ge den delegat som regeringen utnämnt möjlighet att överta sin ställning” och att svaret blev att han och hans manskap möttes med gevärseld från byggnaden.²⁹ Polisen lyckades inta byggnadens entrédel, anarkosyndikalisterna förskansade sig på de övre våningarna och nyheten om striderna spred sig som en löpeld. Inom några timmar hade barrikader upprättats på gatorna runt Ramblas och väpnade sammandrabbningar började uppstå. Trots att inga order utfärdats drog aktivister från CNT, FAI och POUM ut på gatorna för att besvara provokationen och försvara revolutionen. Kring halv sex på aftonen stängde kontor och butiker och vid sjutiden stängdes de allmänna transporter. Barcelona var ute i generalstrejk. Under den första eftermiddagen och kvällen dödades sju personer. Samma kväll gjorde CNT och FAI följande uttalande:

Kamrater, en incident inträffade denna eftermiddag vid *Telefónica*. Regionala kommittéer reagerade omedelbart och vidtog åtgärder för att lösa det som hänt. Alla krafter som mobiliserats till följd av konflikten bör nu dra sig tillbaka så att officiella styrkor kan ta över och reda ut situationen för gott.

Dessa kommittéer råder alla grupper som är lierade med dem att ta notis om det som sägs i denna kommuniké och enbart och uteslutande följa kommittéernas anvisningar och överenskommelser.³⁰

Samma kväll sammanträdde en delegation från POUM:s verkställande utskott med den regionala CNT-kommittén i Katalonien i högkvarteret för CNT:s försvarskommitté på *Via Laietana*. POUM ville att man skulle enas om en gemensam plan för att rädda revolutionen, men anarkisternas ledare var av uppfattningen att den nya situation som rådde ute på gatorna skulle vara tillräcklig för att tvinga Companys att förhandla.

Men nästa dag fortsatte sammandrabbningarna runt om i staden, från Pla de Palau [Palats-torget] till San Andrés och från Sants till Ciudadela-parken. Ingen organisation såg ut att kunna kontrollera sina aktivister. *Crònica diària* talade om en stad i generalstrejk, där arbetet bara fortsatte i krigsindustrierna och rapporterade om ”intensiv skottlossning mellan väpnade

²⁸ Jag har skrivit om det unika med läget i Katalonien under inbördeskriget i Pagès, ”Les transformacions revolucionàries i la vida política: Catalunya, 1936–1939”, *Acàcia: Papers del Centre per a la Investigació dels Moviments Socials*, 1: 23-40.

²⁹ *Crònica diària*, 3 maj 1937. Samma version fanns också i *La Vanguardia*.

³⁰ *Crònica diària*, 3 maj 1937.

element och polisen och mellan landsmän”.³¹ På kvällen den 4 maj talade politiska ledare från olika organisationer i radio och manade till lugn: Calvet från *Rabassaires*, Sbert från *Esquerra*, Vidiella från PSUC, Alonso från den lokala federationen av CNT, Zancajo från UGT:s verkställande utskott och María R. Vázquez (”Marianet”) från CNT:s nationella ledning. Ett viktigt inlägg gjordes av García Oliver, som vid denna tidpunkt var CNT:s representant i Largo Caballeros regering och känd som en god talare. Slutligen talade även Lluís Companys, president i *Generalitat*. Många av CNT:s medlemmar som lyssnade till radiosändningen på barrikaderna var övertygade om att Alonso, Marianet och García Oliver talade mot sin vilja och var tillfångatagna av *Generalitat*. Den natten diskuterade kabinettet regeringens krisen. Dagen hade varit synnerligen blodig med nära 80 döda.

Trots maningarna till lugn fortsatte striderna den 5 maj och var särskilt våldsamma kring organisationernas lokaler. Vid middagstid tillkännagavs att ett nytt kabinett bildats. Där ingick Carles Martí Feced från *Esquerra* som inrikesminister, finansminister och kulturminister, Valeri Mas från CNT för sociala tjänster, ekonomi, hälsovård och socialförsäkringar, Joaquim Pou från *Rabassaires* och Antoni Sesé från UGT, båda som ministrar utan portfölj. Sesé, som både var ledare för PSUC och generalsekreterare i UGT i Katalonien, sköts och dödades utanför lokalerna till CNT:s underhållsfack på Caspegatan när han var på väg att inta sin nya post. Han ersattes av Rafael Vidiella, också PSUC. Kort efteråt dödades också Domingo Ascaso, bror till flera anarkistledare, på Gran Vía. Samma kväll manade radiosändningar åter till lugn. Tarradellas talade tillsammans med Vidiella och andra ledare för PSUC liksom Marianet, Pere Herrera och Federica Montseny för CNT.

Redan från första början hade CNT-ledarna uttalat sitt stöd för en återgång till det normala. Deras agerande orsakade förvirring bland CNT:s medlemmar, där många fortsatte att tro att deras ledare var fångslade och hade tvingats medverka i radiosändningarna. En liten tendens inom CNT, ”Durrutis vänner”, uttalade sig emot organisationens politiska kollaboration. Den 5 maj manade den lilla gruppen till att ett revolutionärt råd skulle bildas, att de som legat bakom attacken på telegrafkontoret skulle avrättas och att civilgardet skulle avväpnas. Gruppen bannlystes omedelbart av CNT:s ledning.³²

Klockan tre på eftermiddagen den 5 maj tillkännagavs följande på *Generalitats* officiella våglängder: ”Republikens regering har på eget initiativ tagit över ansvaret för den allmänna ordningen i Katalonien.”³³ Överstelöjtnant Alberto Arredondo utnämndes till statens representant. Samtidigt meddelade republikens regering att den skulle ta över ansvaret för försvarsministeriet i Katalonien genom att utnämna general Sebastián Pozas till chef för fjärde militärdivisionen. Dessa båda åtgärder var ytterst betydelsefulla och innebar att katalanerna blev av med sina viktigaste ansvarsområden sedan krigets början, allmänna ordningen och försvaret. *Generalitat* hade haft ansvaret för den allmänna ordningen sedan statuten om autonomi antagits 1932 och det läge som uppstått efter militärrevolten i juli 1936 hade i själva verket gjort att republikens regering blivit av med försvarsärendena. Samma dag som dessa förändringar tillkännagavs ankrade de båda krigsfartygen *Lepanto* och *Sánchez Barcaiztegui* i hamnen i Barcelona. 56 dödsoffer rapporterades den dagen. Nästa dag uppgav tidningarna att klockan 8 på kvällen den 5 maj hade sammanlagt 136 personer inrapporterats döda på tre dagar: 128 fanns på *Clínico Hospital* och åtta på Allmänna sjukhuset i Katalonien. 191 personer hade skadats.³⁴

³¹ *Crònica diària*, 4 maj 1937.

³² För mer om ”Durrutis vänner”, se Frank Mintz y Miguel Peciña, 1978, *Los Amigos de Durruti, los trotsquistas y los sucesos de mayo*, Madrid: Campo Abierto. För en mer aktuell framställning, se Miquel Amorós, 2003, *La revolución traicionada: la verdadera historia de Balaus y Los amigos de Durruti*. Barcelona: Virus.

³³ *Crònica diària*, 5 maj 1937. Se även *La Vanguardia*, 6 maj 1937.

³⁴ *La Vanguardia*, 6 maj 1937.

Striderna fortsatte den 6 maj och CNT betecknade läget som ”allvarligare än någonsin”. Kroppen efter en anarkistisk intellektuell, italienaren Camillo Bernini, upptäcktes tillsammans med Francesco Barbieri, som hade arresterats av en av UGT:s patruller. Ledningen för UGT uteslöt alla ledare och medlemmar av POUM, som enligt PSUC:s tidning var ”den organisation som drivit på de senaste dagarnas kontrarevolutionära rörelse”.³⁵ Klockan elva på förmiddagen tog polisen över POUM:s dagstidning *La Batalla* och över 30 personer arresterades. POUM publicerade ett kort tillkännagivande från partiets verkställande utskott, där arbetarna uppmanades att omedelbart återgå till arbetet, att fientligheterna skulle upphöra och barriaderna överges. Man tillade att arbetarna trots detta måste vara på sin vakt.³⁶ Via radion manade Rafael Vidiella och Federica Montseny åter till lugn. Klockan fem på eftermiddagen uppgav en officiell kommuniké från presidenten för *Generalitat* att ingen ny försvarsminister hade utsetts, eftersom presidenten själv hade planerat att överta det uppdraget, men på grund av att general Pozas utsetts till chef för fjärde militärdivisionen ”kommer alla befogenheter och allt ansvar att utövas av honom genom det uppdrag han fått av republikens militära företrädare och, där så är nödvändigt, av Kataloniens regering”.³⁷ Trots tecken på en återgång till det normala ledde striderna den 6 maj till ytterligare 45 dödsoffer.

Lugnet återställdes till sist på Barcelonas gator även om det fortfarande förekom en del enstaka dödsoffer. Den 7 maj meddelade *Crònica diària* att alla arbetare, utan undantag, hade återgått till arbetet. Butiker, verkstäder och fabriker var öppna. I hamnen lastades och lossades åter fartyg. Staden hade återfått sin normala rytm.³⁸ Polismästare Rodríguez Salas befriades från sitt uppdrag och ersattes av Emilio Menéndez López. Den natten anlände några tusen stormgardister till hamnen i Barcelona efter att ha tagit sig från Valencia längs kusten. Deras uppdrag var att ta över den allmänna ordningen och nästa morgon rörde de sig på gatorna som om de varit de verkliga segrarna i de strider som de inte deltagit i. Segervissheten delades av kommunisterna i PSUC. CNT-FAI och POUM intog däremot en mer försiktig hållning och sade att det under rådande omständigheter varken fanns vinnare eller förlorare, segrare eller besegrade. Men några dagar efter att stridigheterna avslutats hittades ett dussin kroppar i Cerdanyola, samtliga medlemmar av anarkisternas Frihetlig ungdom (*Joventuts Libertàries*). Bland de döda fanns sannolikt Alfredo Martínez, som varit sekreterare i den antifascistiska ungdomsalliansen i Katalonien (*Aliança Juvenil Antifeixista de Catalunya*) och i Revolutionära ungdomsfronten (*Capdavant de la Joventut Revolucionaria*). [Se fotot på nästa sida]

Striderna var blodigast i Barcelona med över 200 döda, men liknande händelser rapporterades också från andra städer och samhällen i Katalonien. Sammandrabbningar förekom i Tarrasa, Reus, Tarragona, Tortosa, Vic och regionen Alt Empordà. I Tarragona, där telegrafstationen ockuperats precis som i Barcelona, dödades 13 anarkistledare. I Tortosa dödades sex personer när stormgardisterna från Valencia passerade staden. Ytterligare tio dödades i Vic och Alt Empordà. CNT och POUM hade varit på väg att ta hem sina trupper från fronten för att delta i striderna, men detta förhindrades tack vare det goda omdöme ledarna för bägge organisationer gav prov på. Nära 300 personer dödades dessa bittra dagar i början av maj, men det kunde ha blivit fler om inte milismedlemmarna stannat kvar vid fronten.

³⁵ *Treball*, 7 maj 1937.

³⁶ *La Batalla*, 7 maj 1937.

³⁷ *La Vanguardia*, 7 maj 1937.

³⁸ *Crònica diària*, 7 maj 1937.

Detta foto, som publicerades i den CNT:s dagstidning *Solidaridad Obrera* den 12 maj 1937, visar 12 mördade ungdomar, medlemmar i *Juventuts Libertáries* (Frihetliga ungdomen).

När de hittades hade de varit döda i minst två dygn. Undersökning av kropparna visade att de hade torterats innan de sköts.

Kropparna hittades i staden Cerdanyola, som ligger drygt 1 mil norr om Barcelona.

11. Konsekvenserna av Majhändelserna

Majhändelserna i Katalonien fick djupgående politiska återverkningar både i Katalonien och i republiken i stort. Även om striderna var över återgick ingenting till det som var för handen innan konflikten startat och det fanns både tydliga vinnare och förlorare. POUM var den stora förloraren: i en attack som utgjorde kulmen på den förtalskampanj som inletts i januari och som Sovjetunionen legat bakom, utmålades POUM av PCE och PSUC som den som organiserat och provocerat fram sammanstötningarna i Barcelona. PCE:s generalsekreterare framförde den stalinistiska hållningen vid ett möte den 9 maj i Valencia:

Vem annars än trotskisterna har inspirerat den kriminella kuppen i Katalonien. Den 1 maj var *La Batalla* fylld av skamlösa uppmaningar till något kuppliknande. Bland annat skriver man: ”Folkfrontspolitiken har lett Spanien fram till militärkuppen i juli 1936.” Det är samma som Franco säger, att hans militärkupp orsakades av att folkfronten bildats.

Den 13 maj betecknade *Treball*, PSUC:s dagstidning, POUM som ”en organisation helt i samförstånd med hemliga fascistagenter, en femte kolonn”.¹

Mundo Obrero (PCE:s dagstidning) 13 maj. Rubrik:

”Vilka är folkets fiender? Fascisterna, trotskisterna och de okontrollerbara”

På ett ordinarie möte med republikens regering den 15 maj krävde de kommunistiska ministrarna Vicente Uribe och Jesús Hernández att president Largo Caballero skulle upplösa POUM.² De presenterade kopior av POUM:s tidning *La Batalla* för att styrka sina krav. Largo Caballeros reaktion på ett så bisarrt krav var rakt på sak:

Caballero förklarade att den regering som han ledde inte skulle skapa ett prejudikat genom att upplösa ett politiskt parti av de skäl som angetts. ”Om det skett något brottsligt”, sade han och pekade på de exemplar av *La Batalla* som låg på rådets bord, ”låt då riksåklagaren ta hand om det

¹ Díaz, 1939, sid. 481.

² *Treball*, 13 maj 1937.

och låt honom upplösa POUM och allt annat som här föreslagits om det finns tillräckliga skäl. Men det kommer inte på fråga att jag skulle låta regeringen göra detta ...³

Caballeros svar skulle kosta honom hans ställning. Uribe och Hernández framkallade en ny regeringskris som blev löst två dagar senare genom att ett nytt kabinett bildades under ledning av socialisten Juan Negrín. I den nya regeringen under Negrín (premiärminister, finans- och ekonomiminister) ingick José Giral (utrikesminister), Indalecio Prieto (försvarsminister), Manuel Irujo (justitieminister), Julián Zugazagoitia (inrikesminister), Jesús Hernández (utbildnings- och hälsovårdsminister), Vicente Uribe (jordbruksminister), Bernardo Giner de los Rios (offentliga arbeten och kommunikationer) och Jaume Aiguader (arbetsmarknad och socialhjälp).^{*} Betecknande nog hade inte CNT fått någon post i den nya regeringen, eftersom man var villig att delta bara om Largo Caballero fick fortsätta att leda regeringen.

Detta var den regering som skulle leda repressionen mot POUM. Den 28 maj 1937 förbjöds *La Batalla*. Polisen konfiskerade dagstidningen och POUM:s press med hänvisning till att de ”uppmanat till uppror”, efter rättsliga procedurer inletts i högsta domstolen. POUM-ledaren Julián Gorkin vittnade inför domstol nummer 4 i Barcelona: han anklagades för samma brott, en anklagelse grundad på publicering av den artikel som lett till att tidningen förbjöds.⁴ Den 15 juni förbjöd regeringen partiets hela verksamhet, konfiskerade deras kontor, medlemmarna uteslöts från stadens styrelse och andra kommittéer och partiets övriga tidningar, som det fanns flera av i Katalonien, förbjöds också. Den 16 juni arresterades POUM:s verkställande utskott i Barcelona. Två dagar senare meddelade polischefens kontor att man avslöjat ett spionagenätverk i Barcelona:

I går kväll, på polischefens kontor, kom följande till vår kännedom: Under några dagar har agenter från Madrid arbetat för att avslöja ett stort nätverk av spioner i Barcelona. Efter att ha anlänt från republikens huvudstad har specialagenter, med benäget bistånd av agenter från vår egen stad, snabbt och fullständigt kunnat avslöja det mångförgrenade och omfattande arbete som detta nätverk ägnat sig åt.

I samband med detta ytterst viktiga arbete har en rad arresteringar skett, bl a av en stor och farlig kontingent av utlänningar och av välkända medlemmar av ett visst politiskt parti.

De bevis agenterna från Madrid framlagt mot de individer som ägnat sig åt detta spioneri var mer än tillräckliga för att motivera de arresteringar polisen genomfört. Uttalanden av de arresterade, samt dokument som hittats, har bortom varje tvivel bekräftat de arresterades skuld.

Namnen på de arresterade och detaljer om spionerinet kan inte avslöjas offentligt förrän alla procedurer och formaliteter i polisutredningen hunnit avslutas.⁵

Detta blev början till en av de mest skamliga episoderna under inbördeskriget – förföljelsen, rent av utrotningen, av ett politiskt parti av engagerade och respekterade revolutionärer genom anklagelser för pro-fascistiskt spioneri. Den kampanj som bedrivits av PCE och PSUC, uppmantrad och underblåst av sovjetiska agenter, hade till sist börjat bära frukt. Det är uppenbart att så gott som ingen trodde på en fabel av så enorma dimensioner, framför allt inte de som kände partiets ledare: Nin, Andrade, Bonet, Gorkin, Jordi Arquer, Josep Rovira, David Rey, m fl. Dessa ledare representerade en hel generation av revolutionärer, många av dem hade sin bakgrund i CNT:s led och hade varit verksamma sedan början av seklet. Men få vågade öppet träda fram till deras försvar. Användningen av sovjetiska vapen som utpressning på republi-

³ Se Joan Peirós ”La tragedia del POUM. El silencio sería una complicidad”, publicerad i dagstidningen *Libertad*, 8 juli 1937.

^{*} Av ministrarna var bara två kommunister: Hernández och Uribe. Detta i enlighet med Stalins förhållningsorder. – Red

⁴ *La Vanguardia*, 28 och 29 maj 1937. Gorkin, en pseudonym för Julián Gómez (1902-87) var POUM-medlem och skribent i *La Batalla*.

⁵ *La Vanguardia*, 18 juni 1937.

ken skapade mycket eftergivenhet. Och på våren och sommaren 1937 hade Stalin uppnått ett betydande inflytande över regeringen i den spanska republiken. Följden blev att hundratals revolutionärer kastades i fängelse och en del av dem skulle mista livet.

Fallet Andreu Nin, ett av de mest betydande namnen inom POUM, är det mest välkända. Sedan han arresterats tillsammans med resten av POUM:s verkställande utskott isolerades han omedelbart från dem. Medan de övriga i utskottet fördes till Valencia, fördes Nin till fängelset i Alcalá de Henares [utanför Madrid]. Där arrangerade den sovjetiska underrättelsetjänsten, med hjälp av spanjorer, ett påhittat flyktt försök medan Nin i själva verket förts till en gård tillhörig flygvapenöversten Hidalgo de Cisneros och Constanca de la Mora Maura, två aristokrater och medlemmar av PCE. Planen, "Operation Nikolaj", hade kokats ihop av överste Alexander Orlov, chef för sovjetiska NKVD i Spanien.⁶ Tanken var att anordna en skenrättegång (*magno proceso*) mot POUM i Barcelona, en rättegång som skulle utmynna i att POUM framställdes som ett fascistparti. I stort hade stalinisterna använt sig av samma metod i Moskva mot "gammelbolsjevikerna", vänner till Lenin som tvingades erkänna att de var "folkfiender". Den här gången skulle rättegången dock spåra ur: det gick inte att få Nin att öppet anklaga sig själv och stalinisterna fick inte ut någonting. I stället begravde de Nin i hemlighet på vägen till Perales de Tajuña och spred rykten om att han flytt till Salamanca (som hölls av Franco) eller Berlin.⁷

Nyheten om Nins försvinnande började cirkulera i juli 1937. På ett möte i *Olimpia*-teatern i Barcelona den 21 juli fördömde anarkistledaren Federica Montseny mordet:

Vi har just fått veta att Nins och två andra kamraters kroppar hittats i Madrid. Uppgifterna har inte bekräftats, men tills regeringen säger något annat, talar om var Nin befinner sig, måste vi tro att de är sanningsenliga. Det går inte att ta en handfull män över huvudena på värdiga människor och strunta i deras vilja, helt rätt anklaga dem för något det inte finns några bevis för och sedan föra dem till ett hus som iordningställts för att hålla dem gömda tills de nattetid förs ut och mördas.⁸

I sina anteckningar under denna period av kriget nämner Manuel Azaña, Spaniens president, den version han den 22 juli fått av premiärminister Negrín om att Nin "rymt" och sedan uppbringats av tyska Gestapo.⁹ Nyheterna var så sensationella att justitieministern fann det nödvändigt att komma med en officiell *kommuniké* den 4 augusti:

När denna myndighet fick tillgång till de officiella rapporterna från polisen, som agerade efter instruktioner av Byrån för allmän säkerhet, om de subversiva händelserna i maj i Katalonien, och utifrån information, dokument och anklagelser om spioneri insamlade i Madrid, som det tidigare rapporterats offentligt om, konstaterades att bland de anhållna som ställts till förfogande för domstolarna fanns inte Andrés Nin, f d justitieminister i *Generalitat* och ledare för POUM.

Det framgick senare att Nin, tillsammans med andra POUM-ledare som arresterats av polis från Byrån för allmän säkerhet blivit förda till Madrid och placerats på ett säkert ställe som Madrids polischef iordningställt för sådana fall. Nin försvann därifrån och hittills har polisens alla försök att fånga in honom och hans vakter inte krönts med någon framgång.

⁶ NKVD, Folkkommisariatet för inrikes ärenden (även känt som GPU).

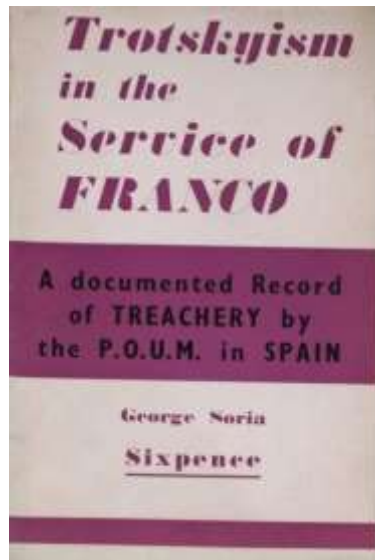
⁷ Trots att Jesús Hernández (PCE) nämner denna historia i sina memoarer fanns inga dokumenterade bevis förrän de sovjetiska arkiven öppnades. Av dokumentären *Operació Nikolai* från 1992 framgår att mordet på POUM-ledaren planerades och leddes från Moskva. Filmen, gjord av Dolores Genovés och producerad av TV3, baserades på dokument från KGB:s arkiv. [För ytterligare detaljer om detta, se avsnittet "Nya uppgifter om mordet på Nin" i [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) – Red]

⁸ Hela talet återges i Ramón Liarte och Francisco Isgleas 1937, *El mitín del Olympia en Barcelona 21 de Julio de 1937*, Barcelona: T.G. Gosch. Det citerade stycket finns på sid. 18.

⁹ Se Manuel Azaña, 1977, *Memorias políticas y de guerra, II*, Barcelona: Crítica, sid. 165. När Negrín gav sin version av händelserna slängde Azaña ur sig, "Låter inte det här en smula romanbetonat?", ett tecken på att han var skeptisk.

Frågan har förts till kännedom för riksåklagaren i republiken, som instruerats att uppmana spioneritribunalen att med alla möjliga medel försöka ta reda på var Nin uppehåller sig samt alla dem som medverkat i brottsliga handlingar och vars namn återfinns i de dokument som riktar misstankarna mot Nin. Domstolen håller för närvarande på att sätta sig in i innehållet och verifiera äktheten i dokumenten. Inget av detta får utgöra något hinder för polisen, som fortsätter undersökningarna i syfte att åter fånga in fången och åter ställa honom inför republikens domstolar.¹⁰

Nin var inte den ende som mördades. Andra medlemmar av POUM – bl a Joan Hervás, Jaime Trepát och José Meca plus några kända utlänningar som österrikaren Kurt Landau – föll också offer för stalinisterna. Stalins propaganda framställde dessa brott som att rättvisa skipats och POUM-medlemmarna som kriminella i den internationella fascismens tjänst. Tidningar som *Treball*, *Mundo Obrero* och *Frente Rojo* publicerade långa artiklar med det innehållet och kommunisterna gav till och med ut pamfletter för att rättfärdiga morderna. En sådan pamflett, *Espionaje en España* [Spionage i Spanien], angav en påhittad Max Rieger som författare och var försedd med ett förord av den katolske författaren José Bergamín.¹¹ Den franske journalisten Georges Soria utgav *El trotskismo al servicio de Franco* [Trotskismen i Francos tjänst].*

Sorias skrift på engelska: [Trotskyism in the Service of Franco](#)

Slutligen ställdes POUM inför rätta i oktober 1938. Trots alla försök av stalinisterna att misskreditera POUM kom Tribunalen för spionage och högförräderi fram till att ”samtliga åtalade POUM-ister var klara antifascister som med sina insatser bidragit till kampen mot militärkuppen”. Den dömde dem däremot för agerandet under Majhändelserna, vilket utgjorde ett ”försök att gå utanför den demokratiska republiken och upprätta ett eget samhällssystem”. Under rättegången förekom en rad vittnesmål till de åtalades favör – bl a av Largo Caballero, Federica Montseny, Julián Zugazagoitia, Luis Araquistáin och Manuel Irujo.¹²

¹⁰ *La Vanguardia*, 5 augusti 1937.

¹¹ Denna pamflett nämns av medlemmar i POUM i ett brev skrivet i fängelset den 14 juli 1937. Brevet återges i ett appendix till boken, har ej översatt här. [TN]

* Båda skrifterna översattes till andra språk, bl a franska. Mer om dessa skrifter, se artikeln [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#) av Pelai Pagès.

¹² Rättegången dokumenteras utförligt i Víctor Alba och Marisa Ardevol (eds.) *El proceso del POUM (Junio de 1937-octubre de 1938). Transcripción del sumario, juicio oral y sentencia del Tribunal Especial*. Barcelona: Lerna [POUM-rättegången (juni 1937-oktober 1938). Transkribering av sammanfattningen, den muntliga rättegången och specialtribunalens domslut]. Omfattar 577 sidor. [Se även tidsdokumenten, samlingarna med tidningsartiklar om POUM-processen i lästipsen nedan. – Red]

POUM-medlemmar var inte de enda offren för den repression som igångsattes efter Majhändelserna. Det gav kommunisterna och högern inom PSOE, under ledning av Indalecio Prieto, en förevändning för att göra sig av med ledaren för socialistpartiets vänster, Largo Caballero, som de var oenig med på många punkter rörande militära och försvarsmässiga frågor. Socialistledaren stöttes ut, hans samhälleliga och politiska inflytande var över. Samtidigt gav Majhändelserna socialistpartiets högerflygel en möjlighet att inom partiets regelverk inleda en offensiv i partiet och den socialistiska landsorganisationen – UGT dominerades av Caballero-anhängare – med målsättningen att en gång för alla göra sig av med de vänsterdumheter som de ansåg att så många medlemmar ägnade sig åt.¹³

Majhändelserna drabbade också anarkosyndikalisterna. CNT som när kriget startade i juli verkat vara en obetvinglig koloss visade sig ha lerböjor. Det som underminerade organisationens inflytande var både uppgången för UGT i Katalonien – under kontroll av PSUC – och inre dispyter till följd av CNT:s medverkan i regeringen. Efter maj 1937 gick det inte bara att utmana CNT politiskt, det blev också möjligt att arresteras och fängslas utan att ledningen för CNT-FAI vågade protestera. Fångelserna i Katalonien hade fyllts av POUM-medlemmar, men nu var det fler och fler anarkister som ”hälsades välkomna”. Många anarkister fängslades, anklagade för brott begångna under första tiden av kriget. Detta hände exempelvis juristen Eduardo Barriobero, som lett anarkisternas rättsliga organ *Oficina Jurídica* under krigets första månader. Aurelio Fernández, före detta minister i *Generalitat*, Manuel Fabregas, borgmästare i Granollers och några dussin mindre kända anarkistiska aktivister drabbades av samma vedergällning. Mordförsöket den 2 augusti 1937 på Josep Andreu i Abelló, ordförande i överrätten i Barcelona, intensifierade repressionen mot CNT och FAI, vars medlemmar blev anklagade för dådet.¹⁴

CNT hade fortfarande ett betydande inflytande bland arbetarklassen i Katalonien och inom den spanska arbetarklassen allmänt, men efter Majhändelserna blev man fullständigt av med den hegemoni och moraliska auktoritet man haft under inbördeskrigets första månader. I slutet av juni 1937 drev Companys fram en ny kris i *Generalitat* i syfte att få ett slut på den provisoriska karaktären hos den regering som bildats den 5 maj, under Majhändelserna, och det hela löstes utan att den anarkistiska fackföreningen påverkat något. Den 28 juni tillkännagav Companys bildandet av en ny [delstats]regering. I det nya kabinettet hade CNT lika många representanter som *Esquerra* och PSUC, ACR [Acció Catalana Republicana, ett liberalt nationalistiskt parti, ö.a.] fick också plats bland partierna med en ministerportfölj och Josep Tarradellas var inte längre premiärminister. CNT motsatte sig förslaget och den 29 juni sammanträdde den nya och slutgiltiga regeringen utan CNT. Companys ledde följande ministär:

Inrikesminister och minister för socialhjälp: Antoni Ma. Sbert, *Esquerra*

Finansminister: Josep Tarradellas, *Esquerra*

Kulturminister: Carles Pi i Sunyer, *Esquerra*

Försörjning: Miquel Serra i Pàmies, PSUC

Arbetsmarknad och offentliga arbeten: Rafael Vidiella, PSUC

Ekonomiminister: Joan Comorera i Soler, PSUC

Jordbruksminister: Josep Calvet,

Justitieminister: Pere Bosch i Gimpera, ACR

När det gäller republikens regering återkom CNT där först i april 1938 då Negrín gjorde en ommöblering av sin regering i syfte att frammana bilden av enhet bland de antifascistiska

¹³ Till följd av radikaliseringsen under denna period hade socialistpartiet vuxit kraftigt under republikens fem första år (1931-36). Många av de nyrekryterade var unga och mer radikala med en tendens att stödja Largo Caballero mot den mer konservativa flygeln i partiet. [TN]

¹⁴ Se *La Vanguardia*, 3 augusti 1937.

krafterna. Trots att Segundo Blanco från CNT ingick i det nya kabinettet var enheten långt ifrån verklighet.

Medan CNT:s betydelse minskade ökade de spanska kommunisternas, både i Katalonien och i republiken i stort. I själva verket ökade PCE:s ställning (i Katalonien PSUC) så mycket att en historiker, Josep Puigsech till och med dragit slutsatsen att PSUC hade hegemoni i Katalonien i slutet av inbördeskriget.¹⁵ Det är förvisso sant att både anarkister och kommunister noterade en spektakulär ökning av medlemstalet. PSUC ökade från cirka 6 000 medlemmar i början av kriget till cirka 69 000 i slutet av 1938.¹⁶ Antalet medlemmar i kommunistpartiet var dock aldrig så stort att man kunde närma sig CNT:s siffra vid denna tid. Vad som mer än något annat gav kommunisterna en hegemonisk ställning under Negríns regering var det sovjetiska biståndet. De vapen Stalin som skickade till Spanien följdes av en lavin av militära och civila specialister, politiska agenter och spioner som snabbt flätade ihop en maktstruktur som utmanade officiella institutioner på republikens sida. Italienaren Palmiro Togliatti och argentinaren-italienaren Vittorio Codovilla var de verkliga makthavarna inom det spanska kommunistpartiet, den franske kommunisten André Marty var den starke mannen i de Internationella brigaderna och ungraren Ernő Gerő var Kominterns främste representant i PSUC och en av dem som låg bakom de provokationer som ledde till Majhändelserna och repressionen mot POUM.¹⁷

Det sovjetiska nätverket sträckte sig från sovjetambassaden, under ledning av ambassadören Marcel Rosenberg, till det ryska konsulatet under ledning av Antonov-Ovsejenko; från den sovjetiska hemliga polisen till repressiva organ, *tjekan*, som opererade i hemlighet i landet, samt den militära ledningen för den nya folkarmén och nätverket av politiska kommissarier i alla arméenheter. Målet för nätverket var att driva igenom en återgång till ordning, centralisera krigsinsatsen och få slut på allt ”revolutionärt nonsens”. Och slutligen verkade man, i enlighet med PCE:s politik som nu omvandlats till Negrín-regeringens officiella hållning, för att driva igenom en enad politisk och militär ledning, som innebar ett stärkande av hierarki och disciplin både i armén och i det civila livet.

Trots dessa ansträngningar förblev delar av det katalanska samhället immuna mot kommunisternas politik. Ett sådant område var domstolarna, trots att de militariserades. Också Rafael Vidiella, ledare för PSUC och minister för arbetsmarknad och offentliga arbeten, konstaterade djupet av och ihärdigheten i revolutionen i sina kommentarer om domstolarnas utredning av hemliga gravar och begravningsplatser som hade använts under repressionen i början av inbördeskriget. Den 7 september 1937 förklarade Vidiella att ”domarna kan inte handlägga anklagelser som har att göra med de revolutionära händelser som generalernas uppror ledde till, eftersom detta skulle innebära att ställa revolutionen själv inför rätta”. Han tillfogade: ”Revolutionen sköter en del saker bra och andra saker inte så bra, saker som inte behöver betraktas som kriminella, eftersom alla revolutionära resningar bryter med den rådande ordningen och de metoder som gällde före revolutionen, precis som de förändrar det rådande rättssystemets normer”.¹⁸ Vidiella hade reagerat mot juridiska beslut som också drabbat medlemmar av hans parti. Ordförande för övre rätten i Barcelona, Andreu i Abelló,

¹⁵ Se Puigsech Farràs, Josep 2001, *Nosaltres, els comunistes catalans. El PSUC i la Internacional Comunista durant la Guerra Civil*. Vic: Eumo. Särskilt sid. 145-47.

¹⁶ Puigsech 2001, sid. 145.

¹⁷ Se Radosh, Habeck och Sevostianov (eds.) 2001 *Spain Betrayed. The Soviet Union in the Spanish Civil War*, New Haven: Yale University Press. Se även Pelai Pagès 2003, ”Marty, Vidal, Kléber y el Komintern. Informes y confidencias de la dirección política de las brigadas internacionales”, *Ebre 38: Revista internacional de la Guerra civil*, 1:11-25.

¹⁸ Dessa uttalande har i sin helhet bevarats i Nationalarkivet i Katalonien (Rafael Vidiella, 7 september 1937, dokument 4.10.6 Archivo Nacional de Cataluña-Fondo Bosch Gimpera). I justitieministeriets arkiv i *Generalitat* finns också bevarade dokument som visar betydelsen av Vidiellas uttalanden vid denna tid.

försvarade en del domare genom att säga att de ”aldrig, av något som helst skäl, svikit sitt ansvar och alltid agerat enligt riktlinjerna för rådande lagstiftning samtidigt som de i fjol utvidgat sitt betydelsefulla arbete. Jag kan bara berömma och lyckönska dem”.¹⁹ Precis som gjorde under POUM-rättegången, upprätthöll domarna en självständighet som inte längre existerade i andra delar av det katalanska samhället och politiken.

Ytterligare en konsekvens av Majhändelserna var att *Generalitat* långsamt förlorade sitt inflytande. I början av kriget hade Katalonien uppnått nivåer av självstyre utan motstycke i nutida historia. Under Majhändelserna hade *Generalitat* redan förlorat kontroll över försvar och allmän ordning och efteråt hade deras makt reducerats ännu mer. Ett av Negríns uttalade målsättningar, att stärka statsmakten, fick negativa följder för Katalonien, som fick se sina rättigheter hotas inte bara av de upproriska generalerna, utan även av en centralregering som var beslutet att inskränka Kataloniens självbestämmande.

Kort efter att Negríns regering tillträtt förklarade Negrín själv sin regerings mål för en utländsk journalist. I *Crònica diària* sammanfattades dessa mål i följande punkter:

1. Enat kommando över land, hav och luftrum.
2. Enat kommando över och statlig kontroll av krigsindustrin.
3. Kabinettet svarar för det politiska ledarskapet.
4. Generalstaben svarar för det militära ledarskapet.
5. Nolltolerans mot oordning på hemmafronten.
6. Nolltolerans mot trots mot regeringens auktoritet.
7. Varje medborgare eller kommitté med egna vapen ska betraktas om landsförrädisk (*faccioso*).
8. Småindustri, småbönder och småföretagare måste skyddas.
9. Alla teknologiska medel ska ställas till jordbrukskooperativens förfogande.
10. Regeringen kommer inte att gå med på några medlingsförsök mellan sig själv och upproriska förrädare.²⁰

Av dessa skäl ser många historiker Majhändelserna som vändpunkten i Katalonien och spanska republiken under kriget. En del betraktar det som kontrarevolutionens seger och början till slutet för revolutionens landvinningar. Andra ser det som att perioden efter maj 1937 innebar återgång till ordning och slutet på anarkistiskt kaos, ett exempel på detta är att kontrollpatrullerna definitivt förbjöds. Ingen ifrågasätter dock att det politiska läget i Katalonien blev annorlunda efter maj 1937 och då inte minst på grund av att det nu var revolutionärerna som började fylla fängelserna.

¹⁹ Andreu i Abelló, 15 september 1937, dokument 4.10.6, Archivo Nacional de Cataluña- Fondo Bosch Gimpera.

²⁰ *Crònica diària*, 21 maj 1937.

12. De republikanska militäroffensiverna sommaren 1937

De stora förändringarna på den republikanska hemmafronten efter majhändelserna påverkade Aragonienfronten på ett djupgående sätt. Fronten var fortfarande drabbad av den bojkott som den republikanska regeringen hade beslutat om, trots klagomål från anarkisterna och den katalanska regeringen, som båda vädjade om vapen för att mildra truppernas månader av inaktivitet.¹

Det blev till sist den övergripande militära situationen i kriget, på alla fronter, som gjorde slut på dödläget på den aragonska fronten. Fram till sommaren 1937 hade republiken inte uppnått så många militära framgångar. Den hade visserligen avbrutit belägringen av Madrid och vunnit slagen vid Jarama och Guadalajara i februari och mars 1937, men dessa slag var defensiva och gjorde föga för att ge republiken något övertag över fienden. I februari föll Málaga i Francos händer, vilket gjorde det möjligt för honom att befästa sin ställning på sydfrenten. Málagas fall var också betydelsefullt eftersom Málagas republikanska trupper precis som i Katalonien mest bestod av miliser, många av dem anarkosyndikalistiska. I och med att regeringen hade visat lite intresse för att organisera Málagas försvar, ledde stadens fall den 8 februari efter tre veckors belägring till all möjlig kritik mot Largo Caballeros regering. I början av mars inledde sedan Franco en offensiv mot Bilbao, som skulle omvandlas till det utdragna ”Slaget om norr”.

I hopp om att lätta på trycket mot Bilbao beslutade den republikanska regeringen, nu under Negrín, i början av juni att försöka återerövra Huesca. Vid den tidpunkten led trupperna på den aragonska fronten en sorts baksmälla från majhändelserna, och mer än en författare har framkastat att Negríns regering hade ett annat mål med offensiven: att avleda soldaternas – huvudsakligen anarkister – uppmärksamhet från de stridigheter som just ägt rum på hemmafronten.

Oavsett målen, skickade regeringen disciplinerade och välutrustade trupper med modern utrustning i överflöd från den centrala sektorn för att hjälpa trupperna som redan fanns vid fronten. De nya trupperna betraktades med avund av de dåligt klädda och dåligt beväpnade *milicianos* som i månader hade förtvinat på den aragonska fronten och nedsättande blivit kallade ”stammarna” (*las tribus*), speciellt av kommunisterna. Det var en skarp kontrast mellan miliserna och de nya bataljonerna, av vilka den tolfte internationella brigaden – under befäl av den ungerska författaren Matei Zalka (general Lukacs), som dog under striderna – ansågs vara en av de bästa. Ett vittne, anarkisten Pedro Torralba, förklarade: ”När de anlände

¹ Vapenbojkotten mot Aragonienfronten och politiken bakom den behandlas i två berömda redogörelser som skrivits av George Orwell och Felix Morrow. Morrow skrev:

”Men från och med september bojkottade regeringen systematiskt Aragonfronten. Artilleriet och flygplanen, som började komma från utlandet i oktober, skickades bara till stalinistkontrollerade områden. Till och med i fråga om gevär, kulsprutor och ammunition upprätthölls bojkotten. Den katalanska krigsindustrin var beroende av regeringens finansiella stöd och tvingades skicka sin produktion till platser som regeringen valde ut. CNT:s, FAI:s och POUM:s press hävdade att den tydliga diskrimineringen av Aragonienfronten dikterades av stalinisterna, uppbackade av sovjetregeringens representanter. (Detta medger Caballeros vänner nu.) Regeringens planer på att krossa milisen och förvandla den till en borgerlig armé kunde inte genomföras så länge CNT-milisen kunde visa upp en lång rad segrar. Alltså: Aragonienfronten måste hållas tillbaka.” (Morrow: [Spanien 1931-1937](#), sid 137).

Och Orwell skrev:

”För att hejda alla revolutionära tendenser och göra kriget så likt ett vanligt krig som möjligt, blev det nödvändigt att spolia vissa strategiska möjligheter som faktiskt existerade. Jag har redogjort för hur beväpnade, eller obeväpnade, vi var vid den aragonska fronten. Det råder knappast några tvivel om att man avsiktligt undanhöll oss vapen så att inte alltför många skulle hamna i händerna på anarkisterna, som senare skulle kunna komma att använda dem för revolutionens sak. Följaktligen inträffade aldrig den stora aragonska offensiv som skulle kunnat få Franco att dra sig tillbaka från Bilbao, ja kanske till och med från Madrid.” (Orwell: *Hyllning till Katalonien*, sid 70). [TN]

och såg oss, tittade de på oss över axeln, som vi säger i vårt land, och med ett viss förakt och överlägsenhet, och ville klargöra för oss att de kom från Madrid, och att vi i jämförelse med dem bara var enkla bönder från byarna som inte visste hur man skulle strida eller inte hade kämpat under kriget.”² POUM:s Josep Pané talar om den beundran, avund och känsla av underlägsenhet som miliserna upplevde inför de nya trupperna.³ Det var som om nykomlingarna ville ståta med fördelarna med den nya militariseringsplanen, den nya ”folkarmén”, inför de första veckornas milisarmé.

Men den nya armén blev inte framgångsrikare under offensiven mot Huesca. Francoisterna som försvarade staden var underlägsna i antal men väl befästa, och de hade upptäckt den republikanska arméns förberedelser. Offensiven började den 11 juni med ett allmänt angrepp från frontens samtliga sektorer, och leddes av den östra arméns nya befälhavare, general Sebastián Pozas. Den första officiella kommunikén utfärdades inte förrän på söndagen den 13 juni, när följande hänvisning till offensiven publicerades:

En viktig operation på Huescadelen av fronten har inletts för att pröva trupper, krigsmateriel och fiendens befästningar. Våra styrkor gjorde bra och effektivt ifrån sig och visade än en gång att de är förberedda och entusiastiska. Fiendens linjer trängdes igenom på ett påtagligt sätt, och våra trupper tillfogade fienden många förluster och förstörde ett flertal befästningar. Efter att ha genomfört denna lysande operation med hjälp av stridsfordon och en viktig flygbas, återvände våra trupper till sina basläger.⁴

Några dagar senare verkade en andra officiell kommuniké förutspå en viktig framgång från den republikanska arméns sida:

Det djärva angrepp som våra styrkor genomförde på Martyrernas berg har lett till att 80 fiendesoldater tillfångatogs, 12 sergenter, tre officerare och mängder av militär utrustning. Efter en kraftfull offensiv med bajonetter erövrade våra trupper fiendens ställningar i eremitgrottorna Santa Cruz och Punta Calvario, tillfogade ockupanterna mer än 100 dödsoffer, bland dem en kapten, två löjtnanter och diverse lägre officerare, vars kroppar har samlats ihop av vår sanitetstjänst. Dessutom tillfångatog vi ytterligare 30 soldater, sex maskingevär och all krigsutrustning från kompanierna som höll dessa ställningar.⁵

Trots redogörelsens entusiasm uppnåddes faktiskt inte ett enda av de mål som förde fram till omringningen av Huesca. Bara en manöver var framgångsrik, och den betraktades som mindre viktig i den övergripande strategin: POUM lyckades delvis inta Gröna berget (*Loma Verde*), men till sist tvingades de överge det när resten av offensiven misslyckades.⁶ Efter en lång vecka av strider betraktades operationen som ett fullständigt nederlag, och kring den 19 juni återvände lugnet till fronten. Republikanerna hade förlorat 1.000 man. Trots offensivens misslyckande skildrade en lång artikel i den republikanska pressen dess prakt, och publicerade på framsidan texten i ett tillkännagivande som hade undertecknats av general Pozas och spreds bakom fiendens linjer av republikanska flygplan. Tillkännagivandet sa att Huescas fall var nära:

SPANJORER I REBELLZONEN.

Betvivla inte att Huesca snart är vårt. Ju mer ni gör motstånd, desto mer kommer era hus och hem att förstöras.

Det tyranni ni lider under kommer snart att vara slut, men ni måste hjälpa oss. Döda era mördare och kom över till vår sida.

² Pedro Torralba, *De Ayerbe a la "Roja y negra". 127 Brigada Mixta*. Edición del autor. Barcelona, 1980.

³ Josep Coll och Josep Pané: *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i el socialisme*. Ed. Ariel. Barcelona, 1978. Se i synnerhet s 176-179.

⁴ *La Vanguardia*, 15 juni 1937.

⁵ *La Vanguardia*, 17 juni 1937.

⁶ Coll och Pané 1978, s 184-188.

I morse togs en sergeant och 34 soldater från det tjugonde regementet till fånga tillsammans med två ingenjörslöjtnanter. Vi mötte dem med rop på ”LEVE REPUBLIKEN!”, vilket de besvarade entusiastiskt. Med oss är de det ni är, våra bröder.

Tvivla inte. Huesca kommer att bli vårt. Er befälhavare vet det ännu mer än ni. Låt dem inte offra er för sin sak.

”LÄNGE LEVE REPUBLIKEN!”, ”LÄNGE LEVE DEN ANTIFASCISTISKA SAKEN”,
”LÄNGE LEVE VÅRT KÄRA SPANIENS SJÄLVSTÄNDIGHET”.

General och befälhavare för den östra armén, POZAS.⁷

Avsikten bakom att publicera generalens tillkännagivande och åtföljande artikel verkar uppenbar: inför misslyckandet var det nödvändigt att höja moralen och stärka den republikanska arméns stridsförmåga.

I offensiven deltog general Emilio Kléber (även kallad Manfred Stern) från de internationella brigaderna, ansedd som hjälte från försvaret av Madrid. I en utförlig rapport som skrevs efter att han lämnat Spanien sa han rent ut att ”slaget gick precis så dåligt för oss som man kunde ha väntat sig”. Om den tolfte brigadens förluster skrev han att de var ”omkring 700 soldater och många officerare”; han påstod, utan något faktaunderlag och på ett helt igenom stalinistiskt sätt, att medlemmar från POUM:s milis hade skjutit mot soldater i den internationella brigaden; och klagade över ”de skador som stabschefen för den östra armén, överstelöjtnant Guarner, hade orsakat”.⁸

Efter den misslyckade Huescaoffensiven fortsatte PCE/PSUC:s tillväxt att påverka Aragonienfronten. Majoriteten av trupperna som deltog i offensiven hade kommit från den centrala sektorn och var allierade med kommunisterna, och de slösade ingen tid utan drog fördel av sin nya dominans. Den 16 juni, medan offensiven var i full gång, arresterades befälhavaren för POUM:s 29:e division, Josep Rovira. Samma morgon hade Rovira fått två motsägelsefulla meddelanden från högkvarteret. Det första gratulerade honom för ”truppernas lysande uppträdande under hans befäl, som hade uppnått de mål som högkvarteret hade angivit.” Det andra sa helt enkelt: ”Anmäl er genast till högkvarteret. Undertecknat, Pozas.”⁹ Några veckor senare, i början av juli, förflyttade en direkt order från försvarsministeriet den 29:e divisionen från fronten och upplöste den senare helt och hållet.

För att undergräva anarkisternas makt vid fronten inledde kommunisterna sedan en våldsam kampanj mot Aragoniens regionala försvarsråds rykte. Försvarsrådet var en av anarkisterna dominerad regering som hade härskat i Aragonien sedan oktober 1936. I augusti anklagade kommunisterna dess ordförande, Joaquín Ascaso, för ett politiskt godtyckligt och reglementsvidrigt styre, och krävde att han skulle avsättas. Angreppet tillfredsställde såväl kommunisternas (som var mest entusiastiska) som republikanernas och socialistpartiets högerflygels intressen. Negríns regering förberedde en förordning för att upplösa rådet, men den dröjde med att genomföra förordningen av rädsla för en väpnad reaktion från anarkisterna. Men beslutet hade redan tagits, och för att förhindra ett anarkistiskt svar skickade Negríns försvarsminister, Indalecio Prieto, en kommunistisk division på 11.000 man till Aragonien. Under ledning av Enrique Lister anlände divisionen den 6 augusti 1937 till Caspe, högkvarter för Aragoniens regionala försvarsråd. Den 11 augusti publicerades förordningen, rådet upplöstes och ordföranden arresterades. Förordningens text visar tydligt att Negrín hade för avsikt att centralisera sin regerings makt ännu mer genom att undanröja ytterligare en självständig regeringsinstitution:

⁷ *La Vanguardia*, 19 juni 1937.

⁸ Se Radosh, Habeck och Sevostianov, a.a. 2001. För hänvisningarna till offensiven mot Huesca, se s 336.

⁹ Coll och Pané, 1978, s 203.

Krigets materiella och moraliska behov kräver trängande att vi koncentrerar den statliga makten så att den kan utövas med enhetliga kriterier och syften. Splittringen av makten och dess resurser har vid mer än ett tillfälle gjort att handlingarna har förlorat sin effektivitet, och även om makten är rent administrativ får det djupgående återverkningar för krigsinsatserna.

Aragonien är genom sitt folks temperament förmöget till de allra största mänskliga och ekonomiska bidrag till republikens sak, och lider intensivare än någon annan av effekterna av denna upplösning av makten, med skador på både allmänna och ideologiska intressen. De skadliga effekterna måste upphöra.

Trots de ansträngningar som Aragoniens råd har gjort, har det inte lyckats lösa problemet. Medan resten av det lojala Spanien grundar sig på en ny disciplin som föds ur ansvar och effektivitet, där det finns många exempel på uppoffringar, följer inte Aragonien denna centraliserande inriktning, vilken vi har mycket att tacka för vad gäller den utlovade segern.

När regeringen förbereder sig för att lösa den maktkris som råder i Aragonien anser den att den bara kan uppnå sina mål genom att samla makten i sina egna händer. Och av detta skäl, och med ministärens samförstånd och på presidentens förslag, påbjuder jag härmed:

Paragraf 1. Att upplösa Aragoniens råd och upphäva dess ordförandes ställning som regeringsdelegat. Följaktligen befrias regeringsdelegaten i Aragonien, Don Joaquín Ascaso Budria, och alla andra ministrar i rådet, också från sina poster.

Paragraf 2. Aragoniskt territorium som lyder under republikens makt ska underställas Aragoniens generalguvernörs domsrätt. Generalguvernören har av regeringen tilldelats civila guvernörers ansvarigheter som de beviljas i den befintliga lagstiftningen.¹⁰

Under dagarna efter att förordningen hade publicerats arresterades hundratals anarkister. Medlemmar i CNT uteslöts ur flera stadsfullmäktige, de regionala CNT-kommittéernas lokaler ockuperades, och ett stort antal kollektiviseringar förstördes.¹¹ Anarkisternas herravälde på Aragonienfronten sattes ur spel för gott, utan att anarkisterna överhuvudtaget gav ett väpnat svar. Samma dag som rådet upplöstes, utsågs José Ignacio Mantecón till generalguvernör över Aragonien. Mantecón var medlem i vänsterrepublikanerna (*Izquierda Republicana*), och hans kommunistiska sympatier var välkända.

Samtidigt försämrades republikens militära läge. Den 19 juni 1937 föll Bilbao för Francos armé, och det såg ut som om Francos framryckning i norr inte gick att hejda. Den republikanska offensiv som den 6 juli hade inletts vid Brunete på Madridfronten lyckades visserligen hindra fiendens framryckning, och fick Francos trupper och flyg att slå till reträtt mot den centrala sektorn. Närmare bestämt flyttade Kondorlegionen och två navarresiska divisioner från sina ställningar i norr. Men offensiven varade bara en vecka, och den 18 juli inledde Franco en motoffensiv som varade fram till 26 juli, då striderna blev mindre intensiva. Republiken förlorade omkring 100 plan och 25.000 man. Francos armé förlorade 25 plan och 10.000 man. Den 14 augusti gick general Dávila till angrepp igen, denna gång från söder och sydost om Santander.

I förhoppning om att lätta trycket från Francos offensiv i norr, organiserade den republikanska regeringen ett nytt fälttåg på Aragonienfronten, den här gången mot Zaragoza. Operationen hade två mål: utöver sitt militära syfte hoppades man att offensiven skulle få soldaterna att glömma de senaste politiska händelserna i Aragonien. Om vi ska tro Emilio Kléber, ”hade Zaragoza-operationen stor inrikespolitisk betydelse för kommunistpartiet, eftersom den

¹⁰ Publicerat i *La Gaceta de la República*, 11 augusti 1937. Förordningen publicerades påföljande dag i *La Vanguardia*, 12 augusti 1937.

¹¹ Julián Casanova: *Anarquismo y revolución en la sociedad rural aragonesa, 1936-1938*. Siglo XXI. Madrid, 1985, s 264-297.

innebar en möjlighet att få slut på anarkisternas-trotskisternas-FAI:s herravälde i Aragonien”.¹²

Zaragozaoffensiven organiserades av general Vicente Rojo, som hade blivit den republikanska arméns strategiska ledare, och den genomfördes av Sebastián Pozas, som ledde fler trupper än vad som någonsin hade grupperats på Aragonienfronten. Den femte armékåren hade överförts från centralfronten, och nya trupper hade anlät tillsammans med ett flertal utländska och ryska experter, och utgjorde totalt 80.000 man med 100 stridsvagnar och nästan 200 flygplan. Trots att republikanerna denna gång lyckades förbereda sin armé i hemlighet, hindrade inte överraskningsmomentet Francos armé från att hålla kvar trycket mot Santander i norr. Slutligen föll Santander den 26 augusti. 60.000 republikanska soldater togs till fånga.

Som Rojo själv förklarade, förmodades operationen bestå av två samtidiga anfall, ett från norr om Zaragoza och ett från söder. Från norr skulle trupperna tvingas bryta igenom fiendens linjer i riktning mot Zuera, från vars ställningar de kunde hindra förstärkningar att komma från Francos armé längre norrut. Samtidigt kunde de skicka en motoriserad brigad söderut mot Zaragoza. De viktigaste aktionerna planerades i söder, där anfallet skulle ske mellan Quinto och Belchite, med målet att nå Zaragoza under de tre första dagarnas strider.¹³

Offensiven började den 24 augusti och var till en början framgångsrik, delvis beroende på överraskningsmomentet och de republikanska truppernas överlägsna antal. Innan middagstid intogs Zuera i norr. I söder öppnades frontlinjen som planerat. Codo i den vänstra sektorn föll, men en del enheter stötte på motstånd i det närbelägna Belchite. På den högra sektorn skars Quinto av från Zaragoza, och i mitten rörde sig motoriserade enheter mot Fuentes de Ebro, och slog tillbaka ett motstånd som saktade ner dem betydligt. Efter 48 timmars strider kunde på det hela taget offensivens resultat inte ha varit bättre för republikanerna. På kvällen den 25 augusti utfärdade försvarsministern en optimistisk kommuniké:

Med samma kraft fortsatte idag den östra arméns offensiv i Aragonien. Resultatet av gårdagens strider var ännu mer positiva än de som uppnåddes föregående dag. Våra trupper har nått linjen mellan Mediana, Rodón och Fuentes de Ebro.

Codo och Quinto har fallit i våra händer, liksom alla ställningar i Pina-sektorn.

I Quinto var striderna intensiva båda dagarna. Staden försvarades av mer än 1.500 väl förberedda män med artilleri och ett stort antal automatgevär. Fienden erbjöd hårt motstånd, och det har kostat dem enorma förluster.

Våra trupper tog Quinto efter ett anfall. Den sista motståndsfickan var kyrkan, dit falangisterna och civilgardet hade tagit sin tillflykt.

Skottlossningen slutade sent på eftermiddagen.

En del av försvararna dödades och resten togs till fånga. Ett antal av de fängslade uppgav att de flesta rebellofficerarna i hemlighet hade lämnat Quinto kvällen innan för att ta sig till Zaragoza.

I Quinto har vi lagt beslag på 6 stycken artilleripjäser från fienden, många gevär och några maskingevär.

Folket i Quinto tog emot de republikanska trupperna med glädje.

I Zuera-sektorn var det intensiva strider idag, och kommunikationerna är fortfarande brutna mellan Huesca och Zaragoza.

I Pina ockuperades järnvägsstationen av ett kompani med 90 man, fullt beväpnade.

¹² Se Radosh, Habeck och Sevostianov (red) 2001, s 358. [TN:] Kléber (Manfred Stern) var en general i de internationella brigaderna och troget prokommunistisk. Att ge den tidigare dominerande makten i Aragonien det tredubbla namnet ”anarkisternas-trotskisternas-FAI:s” är medvetet nedsättande. Slutligen drabbades Stern av samma öde som många andra av Stalins en gång allierade, och dog 1954 i ett av de sovjetiska arbetslägren.

¹³ Vicente Rojo: *España heroica. Diez bocetos de la guerra civil española*. Ariel. Barcelona 1975, s 103-108.

I morse försökte rebellstyrkor återta stationen, men de slogs tillbaka effektivt och tvingades fly. De lämnade efter sig 40 gevär.

I eremitgrottan i Bonastre, som också erövrades av våra trupper, lade vi beslag på två kanoner.

Mer än 1.000 boskapsdjur har erövrats. Förlusterna i vår armé har både igår och idag varit minimala.

Det republikanska flyget bidrog kraftfullt i fälttåget. Det förekom två luftstrider, och under en av dem förlorade vi ett flygplan. Två rebellplan sköts ner.¹⁴

Men efter dessa tidiga framgångar uppstod problem: terrängförhållandena var svåra och komplicerade transporterna och satte stopp för den framryckande armén just innan Zaragoza. Dessutom saknade de republikanska förbandsbefälarna strategisk utbildning och visste inte hur de skulle manövrera sina trupper i öppen terräng. Till dessa svårigheter lades ett allvarligt strategiskt misstag: republikanerna prioriterade att eliminera de små motståndsfickorna i den republikanska förtruppens bakre delar framför att fortsätta framryckningen mot Zaragoza. Följaktligen koncentrerade de sina ansträngningar på Fuentes de Ebro och framförallt Quinto och Belchite. Det var så slaget om Zaragoza till slut blev slaget om Belchite, där Francos lokala militärförläggning gjorde så hårt motstånd att de inte besegrades förrän den 6 september. När den 25:e divisionens anarkistiska trupper, under ledning av García Vivancos, gick in i byn blev de tvungna att erövra den hus för hus. Den 2 september talade försvarsministerns kommuniké om att den östra armén stred på gatorna i Belchite, där republikanska soldater hade intagit seminariet och tjuvfäktningsarenan.¹⁵ Två dagar senare skickade Pozas en kommuniké till president Companys som sa: ”Jag kan med stor tillfredsställelse meddelar er att våra trupper efter hårda strider har intagit den befästa staden Belchite.”¹⁶ Men det var först den 6 september som en officiell kommuniké tillkännagav slutet på striderna:

De små grupperna av rebeller som höll ut i husen i Belchite har tillintetgjorts fullständigt.

Under hela morgonen idag uppvisade fienden ingen aktivitet utöver bombningen av Mediana, som inte på något sätt förändrade situationen på vår frontlinje.

Sent på kvällen anlände 672 fångar från Belchite till högkvarteret. Det totala antalet krigsfångar som har gripits sedan operationen inleddes på denna front överstiger 3.000.¹⁷

Men det var då den republikanska offensiven upphörde. Efter 4 dagar hade bristen på organisering och ineffektiviteten börjat slita på de angripande soldaterna. De 4 dagarna hade också gjort att förstärkningar hade hunnit fram till Zaragozas försvarare, och två divisioner från Madrid och betydande flygstöd från frankisterna hindrade den republikanska armén, som saknade reserver, från att rycka fram.

Operationen kunde inte ha blivit en större besvikelse. Det är sant att frontlinjen hade flyttat fram och att Codo, Quinto och Belchite hade erövrats. Segern i Belchite var utan tvekan viktigast. Men, och det är lika viktigt, Belchite intogs inte av den femte armékårens helt nya stöttrupper, och inte heller av de välutrustade internationella brigaderna som leddes av sovjetiska militärexpertter. Det var de första dagarnas ”stammar” som tog fälttågets viktigaste seger. Till och med general Rojo tvingades medge att dessa kämpar, ”med sämre organisation och utbildning, lyckades uppnå de bästa resultaten”.

Till sist körde framryckningen fast, utan att Zaragoza hade erövrats. Medan de stridande verkade nöjda med sin delvisa framgång, telegraferade Prieto till Pozas och framförde att ”så stora ansträngningar för att ta fyra eller fem byar tillfredsställer varken försvarsministern eller någon annan”, och han skyllde fälttågets misslyckande på ”politiska intriger” och det ”enorma

¹⁴ *La Vanguardia*, 26 augusti 1937.

¹⁵ *La Vanguardia*, 3 september 1937.

¹⁶ *Crònica diària*, 4 september 1937.

¹⁷ *La Vanguardia*, 7 september 1937.

antal ryska ämbetsmän som svärmade omkring i Aragonien och behandlade spanska soldater som om de var koloniala undersåtar”.

För att lägga sten på börda genomfördes på hösten 1937 ytterligare två delvisa angrepp på den aragoniska fronten. I slutet av september lyckades en republikansk framryckning i Jaca-sektorn inta Bielsadalen. I mitten av oktober gjordes ett nytt försök mot Zaragoza. Den här gången använde sovjetiska stridsvagnar under ledning av Enrique Lister vad som påstods vara en viktig taktisk nyhet: infanteri åkte med sittande på militärfordonen. De bepansrade stridsvagnarna, med soldater sittande helt oskyddade på dem, stötte direkt på försvaret vid Fuentes de Ebro. Bara hälften av trupperna kom tillbaka. Ännu värre var att den isolerade operationen inte var någon del av en allmän strategi eller plan mot Zaragoza.

När det kommer till kritan lyckades inte Zaragoza-offensiven stoppa Francos fälttåg i norr. Santander hade fallit dagen efter att republikanerna inledde sitt anfall på Zaragoza, och i början av september fanns bara regionen Asturien fortfarande i republikanernas händer. Efter en ny offensiv av Franco, långsammare och mer kostsam på grund av den svåra terrängen i bergen, föll även Asturien. Förlusten av den norra fronten berövade republiken en viktig industriregion, rik på råvaror. Dessutom hade republiken bara kvar hamnar vid Medelhavskusten. Det skulle inte ta lång tid innan dessa omständigheter skapade alla möjliga sorters problem i den krigströtta katalanska hemmafronten.

Lästips

Allmänt om spanska revolutionen:

Fernando Claudín: [Den olägliga revolutionen \(Spanien 1936-1939\)](#)

Pierre Broué: [Den spanska revolutionen \(1931-1939\)](#)

Mer om Majhändelserna och utvecklingen därefter:

Burnett Bolloten: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#). Kapitlen 41-43 (om Majhändelserna) och 49 (om POUM-rättegången).

Martin Fahlgren: [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)

Stephen Kotkin: [Mordet på Nin](#) – ur Kotkins Stalin-biografi, del 2

Pelai Pagès: [Stalinisterna och POUM under inbördeskriget i Spanien](#)

Tidsdokument:

[Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937](#) (interna Kominternrapporter)

[Socialistiska Partiet och POUM](#). Artiklar från dagstidningen *Folkets Dagblad* våren 1937

George Orwell: [Hyllning till Katalonien, utdrag om Majhändelserna](#). Orwell granskar bl a utförligt hur Majhändelserna rapporterades i den kommunistiska pressen (bevakningen var utomordentligt osaklig och motsägelsefull – det var inte ovanligt att en artikel sade en sak om något och en annan något helt annat om samma sak).

[Processen mot POUM – Artiklar ur *Folkets Dagblad* och *Arbetaren*](#).

[Processen mot POUM – Artiklar ur *Ny Dag* \(SKP:s dagstidning\)](#).

André Gide: [G. P. U.-METODER](#)

[För en revidering av POUM-rättegången eller omedelbar amnesti](#). Politiska och fackliga ledare i Spanien protesterar mot POUM-domslutet (från november 1938).